

Enver Hasani****Përdorimi arbitrar dhe vend e pavend i praktikës së Strasburgut nga Gjykata Kushtetuese e Kosovës***

Abstrakt

Hyrje

- I. *Raison d'etre* e nenit 53 të Kushtetutës
- II. Katër rastet e vendosura nga Gjykata Kushtetuese
 1. Rasti i parë: *Rasti KI 159/15*
 2. Rasti i dytë: *Rastet KI 80/15, KI 81/15 dhe KI 82/15 (të bashkuara)*
 3. Rasti tretë: *Rasti KI 07/17*
 4. Rasti i katërt: *Rasti KI 40/19*
- III. Standardet e Strasburgut në rastet e përsëritjes së procedurës
 1. Precedenti i parë: *Zawadzki kundër Polonisë* (dec), nr. 34158/96, 6 korrik 1999
 2. Precedenti i dytë: *Sablon kundër Belgjikës*, kërkesa nr. 36445/97, § 86, 10 prill 1997
 3. Precedenti i tretë: *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtajnit* (dec), nr. 29061/08, 11 maj 2010
 4. Precedenti i katërt: *Nistler kundër Austrisë*, nr. 24912/08, Vendim i 19 nentorit 2013
 5. Precedenti pestë: *Dichev kundër Bullgarisë*, nr. 1355/04, Aktgjykim i 27 janarit 2011
 6. Precedenti gjashtë: *Oberschlick kundër Austrisë*, nr. 23727/94, Aktvendim për papranueshmëri i 21 marsit 1994
 7. Precedenti shtatë: *Doësett kundër Mbretërisë së Bashkuar*, nr. 8559/08, Aktvendim për papranueshmëri i 4 janarit 2011
 8. Precedenti i tetë: *Franz Fischer kundër Austrisë* nr. 27569/02, Aktvendim për papranueshmëri, i 6 majit 2003)

Përfundim

Summary

* Kryetar i parë i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kosovës (2009–2015), profesor i së drejtës në Universitetin e Prishtinës «Hasan Prishtina»; enverhasani@gmail.com

Abstrakt

Objekt trajtimi në këtë punim janë katër vendime të **Gjykatës Kushtetuese** të cilat, sipas klasifikimit të saj, i takojnë sferës së kërkesave për përsëritjen e procedurës. Arsyeja për një klasifikim të tillë është përdorimi i precedentëve të Gjykatës së Strasburgut, precedentë që thonë se neni 6 i Konventës nuk gjen zbatim në rastet e kërkesave për përsëritjen e procedurës. Ky punim provon, me argumente shkencore që bazohen në precedentët e njëjtë në të cilët mbështeten katër vendimet si më sipër, se përdorimi i tyre nga **Gjykata Kushtetuese** ka qenë pa vend dhe tërësisht arbitrarisht. Këtë e bazojmë në faktin që **Gjykata Kushtetuese** ka vënë veten në vend të **Gjykatës së Strasburgut**, duke përdorur precedentë që nuk thonë atë që e konstaton autoriteti i fundit kosovar për interpretimin e Kushtetutës së vendit. Argumentimi ynë tregon më pastaj pasojat që sjellin këto interpretime arbitrare të **Gjykatës Kushtetuese**, në rend të parë pasojën e mohimit të drejtësisë (*deni de justice*) për shkak se në katër rastet në fjalë ajo ka shpallur veten *non liquet*, përkatësisht të paaftë për t'i zgjidhur apo vendosur rastet konkrete, duke abstenuar nga ushtrimi i juridiksionit të saj kushtetues. Për këtë gjetje, punimi i ofron lexuesit një gamë të gjerë të përvojës krahasuese, teorike dhe praktike, lidhur me çështjen në fjalë, duke e zhveshur në këtë mënyrë teknikën juridike dogmatike të **Gjykatës Kushtetuese** të përdorimit vend e pa vend dhe në mënyrë jokritike të precedentëve të **Strasburgut**, krejt në kundërshtim me atë që urdhëron neni 53 i Kushtetutës së Kosovës.

Fjalët kyçe: Gjykata Kushtetuese, përsëritja e procedurës, precedentët, Gjykata e Strasburgut, Strasburgu, Konventa, Kushtetuta e Kosovës, *non liquet*, *deni de justice*, *petitum-i*, liritë dhe të drejtat e njeriut.

Hyrje

A duhet **Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës** (më tej shkurt “GJK” apo vetëm “Gjykata”) të lidhet me cilësimin juridik të “petitum”-it të parashtruesit të ankesës kushtetuese, apo duhet të ndërtojë mendimin e vet lidhur me juridiksionin duke u mbështetur vetë në mënyrë autonome në faket objektive, përkatësisht në faktin themelor juridik-kushtetues sipas së cilit objekt i kontrollit kushtetues nga neni 113.7 i **Kushtetutës së Republikës së Kosovës** (më tej shkurt “Kushtetuta”) është çdoherë një akt juridik individual, apo një veprim që prodhon pasoja juridike, i ndërmarrë nga një autoritet publik?¹ Nëse **Gjykata Kushtetuese** në mënyrë jokritike substituohet në vend të **Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut** (më tej shkurt: “Gjykata e Strasburgut” apo vetëm “Strasburgu”), duke luajtur rolin e **Gjykatës së Strasburgut** në nivel nacional, a mund të ndodhë që abdikimi nga ushtrimi i juridiksionit në rastet e kontrollit kushtetues të vendimeve individuale të autoriteteve publike nga neni 113.7 i Kushtetutës (përfshirë kontrollin kushtetues të veprimeve të tjera individuale që prodhojnë pasoja juridike) përbën cenim të nenit 32 të Kushtetutës, që normon të drejtën për mjete juridike? Kjo për shkak të ekzistimit të parimit civilizues të mishëruar në traditat juridike të vendeve perëndimore në dy anët e **Atlantikut**, parimit *non liquet*, sipas së cilit shteti nuk guxon të thotë se nuk ka mekanizma e procedura në nivel vendi për të adresuar kërkesat e çdo lloji të qytetarëve dhe subjekteve të tjera të së drejtës, apo se nuk din ta zgjidhë ose vendos rastin konkret . A ka ardhur në këto raste që shtjellohen në këtë shkrim deri të cenimi i parimit *non liquet* (mos vendosje si pasojë e paaftësisë apo për shkak të mungesës së mekanizmave dhe procedurave nacionale për vendosje), gjë që ka për pasojë mohimin e drejtësisë së qytetarëve të Kosovës (*deni de justice*)?

Këto dhe çështjet që lidhen me këto i diskutojmë në seksionet në vijim të këtij punimi, objekt kryesor i të cilit është hulumtimi i katër rasteve individuale të cilat Gjykata Kushtetuese i ka cilësuar si “përsëritje e procedurës” me qëllim të konstatimit të mospasjes së juridiksionit lëndor (*ratione materiae*) për vendosjen e tyre. Në seksionin e parë në fillim, për lexuesin qartësojmë kuptimin dhe historikun e nenit 53 të Kushtetutës, i cili kërkon nga çdo autoritet publik kosovar që të bazohet në precedentët e Strasburgut me rastin e vendosjes për liritë dhe të drejtat kushtetuese të individëve dhe personave juridik. Këtë e bëjmë me qëllim të kontekstualizimit të diskutimit tonë në seksionin në vijim, në të cilin prezantohen aspektet kryesore të rasteve që kanë të bëjnë me “përsëritjen e procedurës”, përkatësisht me katër rastet, për të cilat Gjykata Kushtetuese ka thënë se nuk ka juridiksion *ratione materiae*.

¹ Neni 113.7 [Juridiksioni dhe Palët e Autorizuara] i Kushtetutës:

“Individët janë të autorizuar të ngrenë shkeljet nga autoritetet publike të të drejtave dhe lirive të tyre individuale, të garantuara me Kushtetutë, mirëpo vetëm pasi të kenë shteruar të gjitha mjetet juridike të përcaktuara me ligj.”

Në hierarkinë e kompetencave juridiksionale të secilës gjykatë apo organ shtetëror, juridiksioni kushtetues zë vend parësor. Gjithnjë e kemi fjalën këtu për demokracisë kushtetuese të tipit perëndimor, ku bën pjesë Kosova dhe Gjykata e saj me juridiksion të qartë kushtetues të përcaktuar në nenin 113 të Kushtetutës. Me këtë duam të bëjmë të qartë se vetëm ai juridiksion nga neni 113.7 i Kushtetutës ka shërbyer si parametër për vlerësimin tonë të konstatimit të Gjykatës Kushtetuese, se nuk ka juridiksion *ratione materiae* mbi çështjet që vetë ajo i ka cilësuar si rastet e “përsëritjes së procedurës”.

Seksioni dytë në vijim i ofron lexuesit një pasqyrë të përmbledhur të katër rasteve që deri më sot i ka vendosur **Gjykata Kushtetuese**. Këtu në veçanti fokusohemi në arsyet e dhëna nga vetë Gjykata për mungesën e vetimponuar të juridiksionit *ratione materiae*. Këtë e bëjmë për qëllim të lehtësimit të krahasimit dhe ballafaqimit të argumenteve të përdorura nga **Gjykata Kushtetuese** me ato të dhëna nga **Gjykata e Strasburgut** dhe që vërtet kanë të bëjnë me përsëritejet e procedurave, si dhe të dallimeve ndërmjet tyre dhe pasojave që prodhon vendimmarrja e tillë e Gjykatës në sferën e lirive dhe të drejtave kushtetuese të kosovarëve dhe individëve të tjerë që përfshihen me juridiksionin e **Kosovës**. Vetë ballafaqimi dhe krahasimi ndërkaq, ndërmjet vendimmarrjes së Gjykatës Kushtetuese dhe precedentëve të Strasburgut, bëhet në seksionin e tretë. Kjo i hap rrugë arritjes deri të përfundimet tona lidhur me pyetjet hulumtuese që i ngritëm më sipër.

Rastet që kanë të bëjnë me abdikimin vullnetar të juridiksionit *ratione materiae* nga Gjykata Kushtetuese në ankesat kushtetuese që vetëm për objekt shumë të largët, krejtësisht të periferik, kanë çështjet e përsëritjes së procedurës, paraqesin vetëm një pjesë të vogël të studimit në vijim që autori i këtyre rreshtave është duke e kryer në kuadër të një hulumtimi pesëvjeçar, i cili botohet në fund të këtij viti si libër universitar me titull “Gjyqësia Kushtetuese”. Ky hulumtim që sot e ndajmë me lexuesin përbën, në fakt, seksionin e fundit të kapitullit të gjashtëmbëdhjetë të librit në fjalë ku trajtojmë precedentët e Gjykatës Kushtetuese në dekadën e parë të punës së saj. Mbesim me shpresë se dekada e dytë e punës së Gjykatës do të jetë më e pasur me trajtime doktrinare të vendimmarrjes së saj, njëjtë siç ndodh në vendet e tjera evropiane dhe përtej Atlantikut. Jemi të bindur se vetëm kështoj promovohet dhe ngritet cilësia në vendimmarrje dhe zhvillohet jurisprudenca kushtetuese dhe tjetër ndër ne.

I. *Raison d’etre* e nenit 53 të Kushtetutës

Në Kushtetutë ekziston një dispozitë shumë specifike - në fakt e tillë si kjo gjendet vetëm edhe në **Bosnje-Hercegovinë**, - që në mënyrë shprehimore autorizon autoritetet publike që të marrin si parametër vendosjeje precedentët e **Gjykatës së Strasburgut** çdo herë kur vendosin për liritë dhe të drejtat e individëve dhe të personave juridikë. E kemi fjalën për nenin e sipërcekur 53 [Interpretimi i Dispozitave për të Drejtat e Njeriut] të Kushtetutës, i cili thotë si vijon:

“Të drejtat njeriut dhe liritë themelore të garantuara me këtë Kushtetutë, interpretohen në harmoni me vendimet gjyqësore të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.”

Në kohën e globalizimit, përdorimi i materialeve të huaja juridike (vendimet gjyqësore dhe tekset juridike, qoftë nacionale apo ndërkombëtare) shpesh herë ka fuqi normative, jo vetëm fuqi kognitive siç ka qenë një kohë. Kjo do të thotë se materialet e huaja juridike, në veçanti praktikat gjyqësore, jo vetëm që shërbejnë si material për t’u njohur nga ana e gjyqtarëve vendorë, por edhe si detyrim normativ që duhet vënë në jetë me rastin e zgjidhjes së rasteve dhe mosmarrëveshjeve të caktuara të natyrës kushtetuese. Kjo rrallë bëhet me nen të veçantë, siç është ky nen si më sipër në **Kosovë**. Vendet e tjera ndërkaq, në veçanti ato ish-komuniste, këtë forcë normative të precedentëve në fjalë e thithin kryesisht përmes ratifikimit si një detyrim ndërkombëtar. Kjo, me fjalë të tjera, bëhet sikur me çdo detyrim tjetër ndërkombëtar përmes së cilit një shtet zotohet për të vënë në jetë një praktikë të caktuar gjyqësore dhe parametrat e saj të vlerësimit kushtetues të akteve juridike, qoftë individuale apo të përgjithshme, të autoriteteve nacionale publike. Kjo ka qenë në veçanti situata me shumicën e vendeve evropiane ish-komuniste me rastin pranimit të tyre në Bashkimin Evropian. Kur janë pranuar, shtetet në fjalë kanë përqafuar në formë të zotimit ndërkombëtar precedentët e Konventës si standarde që Strasburgu i ka ndërtuar përmes interpretimit të këtij instrumenti.

Sic e pamë më lart, ky megjithatë, nuk ka qenë rasti me Kosovën, e cila sot e kësaj dite nuk është anëtare e **Këshillit të Evropës (KE)** dhe, për pasojë, as e **Gjykatës së Strasburgut**. Këtë zotim ndërkombëtar, **Kosova** e ka marrë në mënyrë të njëanshme përmes nenit 53 si më sipër, por edhe përmes nenit 22 të Kushtetutës, që thotë se një numër i caktuar instrumentesh dhe dokumentesh ndërkombëtare kanë zbatim të drejtpërdrejtë, u mor vesh, gjithnjë me supozimin se ngërthejnë norma të vetëzbatueshme². Kjo qasje lidhet me specifikat e kushtetutëbërjes në Kosovë: shpallja e Pavarësisë së Kosovës më 17 shkurt 2008 erdhi si rezultat i një plani të detajuar të bashkësisë ndërkombëtare, i njohur si Plani Ahtsiari³. Sipas këtij Plani,

² Neni 22 [Zbatimi i drejtpërdrejtë i Marrëveshjeve dhe Instrumenteve Ndërkombëtare] i Kushtetutës: “Të drejtat dhe liritë e njeriut të garantuara me marrëveshjet dhe instrumentet ndërkombëtare në vijim, garantohen me këtë Kushtetutë, zbatohen drejtpërdrejtë në Republikën e Kosovës dhe kanë prioritet, në rast konflikti, ndaj dispozitave e ligjeve dhe akteve të tjera të institucioneve publike:

- (1) Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut;
- (2) Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut dhe Protokollet e saj;
- (3) Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile e Politike dhe Protokollet e saj;
- (4) Konventa Kornizë e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare;
- (5) Konventa për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit Racor;
- (6) Konventa për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Gruas;
- (7) Konventa për të Drejtat e Fëmijës;
- (8) Konventa kundër Torturës dhe Trajtimeve e Ndëshkimeve të tjera Mizore, Jonjerëzore dhe Poshtëruese.”

³ *Propozimi Gjithpërfshirës për Marrëveshjen për Statusin e Kosovës*. 2 shkurt 2007. Në internet: <http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/Propozim%20per%20Statusin%20e%20Kosoves.pdf> (shikuar në shkurt 2020)

Kosova duhej të rrinte nën mbikëqyrjen e bashkësisë ndërkombëtare⁴, të hartonte një kushtetutë⁵, ku normat e këtij Plani do të kishin epërsi të përkohshme dhe jo Kushtetuta e vendit⁶, si dhe të ndërtonte organe të pushtetit që në tërësi do të reflektonin demokracinë kushtetuese të tipit **konsociacional**.⁷

Krahas ndarjes së pushteteve, sundimit të ligjit, respektit për të drejtat dhe liritë e njeriut dhe të bashkësive etnike, gjyqësia kushtetuese përbënte një risi që Shteti i Kosovës kishte marrë zotim se do ta vinte në jetë ditën që kishte shpallur pavarësinë. Kjo gjyqësi kushtetuese, ashtu siç ishte skicuar në **Planin Ahtisari**, do të mbështetej në tërësi në precedentët e Gjykatës së Strasburgut kur behej fjalë për liritë dhe të drejtat e njeriut. Tërë këto zotime u bartën në **Kushtetutën e Kosovës**, miratuar më 15 prill 2008 (hyrë në fuqi më 15 qershor 2008), thuajse *ad literam*. Në këto bartje hyjnë: zotimi nga neni 22 i Kushtetutës, i cili në **Planin Ahtisari** figuronte në nenin 2.1 të Aneksit I [Dispozitat Kushtetuese], nen që bën fjalë për promovimin dhe mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të njeriut; zotimi për garantimin e të drejtës për ankesë kushtetuese nga neni 113.7 i Kushtetutës, i cili në **Planin Ahtisari** gjendej në nenin 2.4 të Aneksit I [Dispozitat Kushtetuese], që po ashtu ka të bëjë me dispozitat mbi promovimin dhe mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të njeriut. Ky korpus i lirive dhe të drejtave të njeriut, sipas nenit 2 që rregullon parimet e përgjithshme të Planit, duhej të interpretohej nga të gjitha autoritetet kosovare duke marrë parasysh standardet më të larta ndërkombëtare mbi promovimin, respektimin dhe mbrojtjen e lirive dhe të drejtave njerëzore, përfshira këtu ato të vëna në Konventë⁸. Këto zotime të Planit janë pasqyruar në tërësi në nenet 22, 53 dhe 113.7 të Kushtetutës.

Kjo praktikë e këtij lloji të dizajnit kushtetues, në literaturë thuhet se është rezultat i ndikimit të trendeve të globalizmit në planin ndërkombëtar, si dhe forcimit të rolit dhe ndikimit të së drejtës ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut në rendet e brendshme të shteteve sovraane. Në fushën e lirive dhe të drejtave të njeriut, një gjë e

⁴ Neni 1. 10 [Dispozitat e Përgjithshme] dhe Aneksi IX, X & XI të Planit

⁵ Neni 1.3 [Dispozitat e Përgjithshme] me Ankesin I të Planit

⁶ Neni 143 [Propozimi Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës] i Kushtetutës (i fshirë me amendamentin nr. 4, botuar në *Gazeta zyrtare e Republikës së Kosovës* nr. 25 datë 7 shtator 2012)

⁷ Neni 1 [Dispozita e Përgjithshme] i Planit (në dhjetë paragrafë të këtij neni jepen konturat themelore të demokracisë konsociacionale kosovare, ku liritë dhe të drejtat e njeriut dhe të bashkësive etnike që janë në pakicë zënë vend kryesor) ; Për shtjellimet e para teorike të këtij lloji të demokracisë në kontekstin kosovar, shih më shumë në: Dren Doli dhe Fisnik Korenica, “The Consociational System of Democracy in Kosovo: Questioning Ethnic Minorities’ Special Status in Kosovo’s Constitutional Regime” *International Journal of Public Administration* Vol. 36 No. 9 (2013) fq. 601–613. Për shtjellimin e fundit nga studiuesit kosovar, cf. Adem Beha, “Consociational Democracy and Political Engineering in Postwar Kosovo”. *Nationalities Papers* Vol. Vol. 47 Issue 4 (July 2019) fq. 674-689.

⁸ Neni 1.2 [Dispozitat e Përgjithshme] i Planit:

“Ushtrimi i autoritetit publik në Kosovë do të bazohet në barazinë e të gjithë qytetarëve dhe respektimin e nivelit më të lartë të drejtave dhe lirive themelore të njeriut ndërkombëtarisht të pranuar, si dhe në promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave dhe pjesëmarrjes së të gjitha komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre.”

tillë zakonisht shprehet në formulimin sipas të cilit shteti përkatës do të respektojë dhe sigurojë standardet më të larta ndërkombëtare në këtë fushë⁹.

Bartja e pjesës dërrmuese e dispozitave të **Planit Ahtisari** në **Kushtetutë** ka ardhur si pasojë e rolit dhe pozitës vendimtare të faktorit ndërkombëtar, në rend të parë **Bashkimit Evropian** dhe **SHBA**-ve, në procesin e kushtetutëbërjes në Kosovë. Në literaturë, kjo është cilësuar si ushtrim i pushtetit origjinar kushtetutëbërës të ndërkombëtarizuar, diçka ngjashëm siç ka ndodhur me gjermanët, japonezët, italianët dhe kombe të tjera të rrënuara nga **Lufta e Dytë Botërore**. Në rastet e fundit, megjithatë, kushtetutëbërja në tërësi ka qenë e imponuar nga faktori ndërkombëtar. Ushtrimi i *pouvoir constituant* ka qenë vepër e tërësishme e aktorëve ndërkombëtarë, shteteve fituese të Luftës së Dytë Botërore. Në rastin e Kosovës kjo nuk ka qenë kështu. Ushtrimi i *pouvoir constituant*, i kushtetutëbërjes kosovare, konsiston në ndarjen e vullnetit nacional me këta aktorë. E thënë ndryshe, aktorët ndërkombëtarë në Kosovë paraqiten si hisedarë të vullnetit konstituiv të vendit, në ndërkohë që në rastin e **Japonisë**, **Gjermanisë** dhe **Italisë** ky pushtet kushtetutëbërës është ushtruar në tërësi nga aktorët e jashtëm¹⁰.

Pikërisht kjo histori e kushtetutëbërjes, e cila ka prodhuar dispozitën e nenit 53 të Kushtetutës, dy gjëra i bën të qarta: e para, se precedentët gjyqësorë të Strasburgut janë materiale të huaja juridike që nuk kanë vetëm vlera kognitive që **Gjykata Kushtetuese** mund t'i përdorë si material për ushtrim intelektual sipas tekeve të momentit; dhe, e dyta, se këta precedentë, si materiale të huaja juridike, shërbejnë si një burim formal i së drejtës, i detyrueshëm fund e krye, të cilin **Gjykata Kushtetuese** duhet ta përdorë siç përdor çdo parametër tjetër kushtetues me rastin e vendosjes së rasteve dhe mosmarrëveshjeve kushtetuese. Kjo nënkupton se, si burim i së drejtës kushtetuese, precedentët e Strasburgut nuk mund të përdoren në mënyrë kognitive, përkatësisht vetëm duke i cituar për qëllime të njohjes. Jo vetëm kaq, ato nuk mund të përdoren duke u vënë në pozitën e **Gjykatës së Strasburgut**, e cila interpreton Konventën dhe zotimet e shteteve anëtare në të kundërt standardeve minimale evropiane mbi liritë dhe të drejtat njerëzore. Po të lejohej që **Gjykata Kushtetuese** të zinte vendin e Gjykatës së Strasburgut, atëherë do të ndryshonte edhe cilësimi i saj si gjykatë nacionale dhe do të merrte vecoritë e një gjykate nacionale me karakter ndërkombëtar. Këtë nuk e nënkupton mesazhi i dispozitës së nenit 53 i Kushtetutës: krejt çfarë përçon ai mesazh është se vendimmarrja e **Gjykatës**

⁹ Gábor Halmai, *Perspectives on Global Constitutionalism. The Use of Foreign and International Law* (Eleven International Publishing: The Hague, 2014) fq. 29-32.

¹⁰ Për këtë dallim, cf. më shumë në Gábor Halmai, *Ibid.*, fq. 22-29; Për konceptin e pushtetit kushtetutëbërës të ndërkombëtarizuar, cf. më shumë në Emily Hay, "International (ized) Constitutions and Peacebuilding". *Leiden Journal of International Law* Vol. 27 No. 1 (2014): fq. 141 – 168 (autori, duke i analizuar nga aspekti komparativ rastet e Kosovës dhe të Irakut, vjen në përfundimin se kushtetutat e ndërkombëtarizuara gjatë historisë kanë potencial për të qenë legjitime dhe jolegjitime, në vartësi të rrethanave të secilit vend dhe kontekstit historik; autori në mënyrë të shkëlqyer konstaton, duke sqaruar pse-në, se kushtetutat e ndërkombëtarizuara sfidojnë rëndë konceptet themelore tradicionale mbi sovranitetin, vetëvendosjen dhe Kushtetutën dhe rolin e funksionin e saj në një shoqëri të organizuar në shtet).

Kushtetuese duhet të jetë në harmoni me precedentët e **Gjykatës së Strasburgut** dhe standardeve minimale që Strasburgu i vë për secilën liri dhe të drejtë të garantuar nga Konventa. Përveç kësaj, kjo nënkupton se si burim formal i së drejtës, këta precedentë duhet të analizohen, si në aspektin e tyre faktik ashtu edhe në atë juridik, para se të bëhet zbatimi tyre në një rast konkret apo mosmarrëveshje kushtetuese. Kjo pra, në thelb përbën një proces silogjizmi krejt të njëjtë me atë që bëhet me rastin e interpretimit për qëllime zbatimi të burimeve të tjera formale të së drejtës kushtetuese, që nga Kushtetuta si parametri themelor e deri te parametrat e tjerë.

Kjo si më sipër ka të bëjë me kuadrin referencial normativ për vendimmarrje të Gjykatës Kushtetuese. Në kontekstin e nenit 53 të Kushtetutës nuk shtrohet çështja nëse jurisprudenca e Gjykatës së Strasburgut është operacionale në territorin e Kosovës, por se cilat standarde dhe cilat elemente të precedentëve konkretë të **Strasburgut** duhet t'i marrin për bazë autoritetet publike, përfshirë **Gjykatën Kushtetuese**, me rastin e interpretimit të tyre me qëllim zbatimi si parametra kushtetues të një rasti apo mosmarrëveshjeje konkrete.

Precedentët e Strasburgut, përmes nenit 53 të Kushtetutës janë shëndërruar në pjesë përbërëse të së drejtës kushtetuese kosovare, diçka jo shumë e natyrshme për një vend që i takon sistemit juridik kontinental të së drejtës, siç është Kosova. Në këtë sistem, premisa themelore e kuadrin juridik për vendimmarrje të gjyqtarëve është se e drejta paraqet një sistem objektiv kurse gjyqtarët kanë për detyrë të gjejnë këtë të drejtë objektive që gjendet diku atje, objektivisht e dhënë dhe jashtë vullnetit të gjyqtarit që vendos rastin. Ky zbulim i së drejtës në këtë sistem bëhet me qëllim të zbatimit të saj në një rast apo mosmarrëveshje konkrete. Në një kohë, pas **Revolucionit Francez**, kjo ka nënkuptuar zhveshjen e tërësishme të gjyqtarit nga çdo subjektivitet, duke parë gjyqtarët janë asgjë pos një *bouche de la loi* (“goja e ligjit”). Kjo vinte si pasojë e komprometimit të gjyqtarëve si shërbëtor të *ancien régime* (“regjimit të vjetër”). Sipas këtij botëkuptimi të sistemit kontinental, zbatimi i të drejtës së huaj nuk ka vend. Këto janë vijat e përgjithshme të një tipi ideal të sistemit kontinental.

Ky sistem është i kundërt me sistemin e të drejtës së përgjithshme, në veçanti atë që kultivohet në **SHBA**. Në këtë vend, gjyqtarët jo vetëm që janë subjekte të së drejtës dhe pjesë përbërëse e saj, por shpesh vendimmarrjen e zhvendosin nga sfera juridike në atë politike. Kjo nënkupton që, në këtë sistem, gjyqtari ka hapësirë veprimi dhe vendosjeje në një rast konkret që kufizohet me kriteret politike, gjë që do të thotë se kuptimin juridik të normave e përcakton gjyqtari me rastin e vendosjes për një rast apo mosmarrëveshje¹¹. Edhe kjo që u tha përbën vijat e përgjithshme të një forme të pastër të sistemit të së drejtës së përgjithshme.

¹¹ John Dewey, *Logical Method and Law*, *Cornell Law Review* Vol. Issue 1 (1924) fq. 17- 27 (autori diskuton silogjizmin gjyqësor që bazohet në rregullat dhe parimet e përgjithshme duke shtuar se logjika bazohet në empirizëm ashtu që silogjizmi mekanik nuk shërben për asgjë dhe bëhet pengesë e proceseve shoqërore. Duke u bazuar në kalimin nga feudalizmi në liberalizëm borgjez, autori thekson se precedentët e kaluara dhe rregullat që kishin krijuar më pas u bënë pengesë e zhvillimit social; në fund, pledoaje e tij është që silogjizmi bazohet në rezultat përfundimtar dhe nuk ka asgjë të bëjë me mënyrën

Dallimi në mes të dy sistemeve si më sipër gjendet te baza mbi të cilën është themeluar dhe qëndron sistemi shoqëror dhe juridik-kushtetues i secilit prej tyre¹². Në sistemin e parë, një bazë e tillë gjendet në të drejtën e shkruar dhe të kodifikuar, kurse në të dytin edhe në të drejtën e pashkruar dhe në precedentët nga e kaluara. **Kosova** hyn në vendet që kanë kombinuar këto dy aspekte kur bëhet fjalë për liritë dhe të drejtat e njeriut, gjë që është sanksionuar në nenin 53 të Kushtetutës. Në këtë drejtim, **Kosova** nuk është e vetme sepse një situatë të tillë e ndeshim edhe te vendet tjera ish-komuniste, ani se mënyra e internalizimit të së drejtës së huaj ndryshon.

Kjo, megjithatë, nuk do të thotë se gjyqtarët kushtetues në **Kosovë**, si dhe gjyqtarët e vendimmarrësit e tjerë publikë, mund të përdorin në mënyrë liberale dhe krejtësisht për qëllime kognitive, pa i analizuar në thellësi, precedentët e **Strasburgut**. Kjo sepse një gjë e tillë nuk përbën zbatim të nenit 53 të Kushtetutës por shpërdorim i autorizimit të dhënë kushtetues. Këta precedentë duhet të përdoren në atë mënyrë që me saktësi të ndodhë barazimi apo nënvënia (subsumimi) maksimale e anës faktike dhe juridike e secilit rast apo mosmarrëveshje që shqyrtohet dhe vendoset në **Gjykatën Kushtetuese** sipas nenit 113.7 të Kushtetutës me precedentët e prodhuar në Strasburg. Kjo tutje nënkupton se precedentët si burime të së drejtës nuk mund të përdoren për qëllime kognitive, duke cituar sa për sy e faqe një ose disa syresh. Arsyeja e thjeshtë pse kjo është kështu gjendet në faktin se precedentët e Strasburgut në Kosovë kanë fuqi të pastër normative me efekt të përgjithshëm për të gjitha autoritetet publike në Kosovë. Ata shërbejnë, me fjalë të tjera, për çdo autoritet publik kosovar, përfshirë **Gjykatën Kushtetuese**, si premisë e sipërme (*premissa major*) për çdo vendimarrje konkrete në vijim të zbatimit të nenit 113.7 të Kushtetutës. Ky silogjizëm nuk është statik, por thellësisht analitik. Këtu bëhet fjalë për përdorimin e precedentëve në tërësinë e tyre, duke i përdorur ata si bazë faktike dhe juridike, si parametër kushtetues, për vendosjen e një rasti dhe mosmarrëveshje kushtetuese sipas nenit 113.7 të Kushtetutës. Ky nen, sikundër shihet nga redaktimi i tij, qartë sanksionon ankesën e plotë kushtetuese e cila, si standard, fuqishëm rekomandohet nga Komisioni i Venecias. Ky rekomandim i futjes së ankesës së plotë kushtetuese kundër akteve individuale të autoriteteve publike bëhet për dy arsye: e para, sepse vetëm **ankesa e plotë kushtetuese** ofron mbrojtje të gjithmbarshme të lirive dhe të drjatve të njeriut; dhe e dyta, sepse juridiskioni i **Gjykatës së Starsburgut** ka **natyrë subsidiare**, që do të thotë se rastet e cenimeve të lirive dhe të drejtave të njeriut duhet të zgjidhen në nivel nacional.¹³

se si operon mendimi i gjyqtarit: ka rendësi që mendimi analitik të dominojë, jo ai mekanik që mbështet në silogjizëm të ngurtë)

¹² Siniša Rodin, "Constitutional Relevance of Foreign Court Decisions". *The American Journal of Comparative Law*, Volume 64, Issue 4 (December 2016) fq. 815–840 në fq. 819.

¹³ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), *COMPILATION OF VENICE COMMISSION OPINIONS, REPORTS AND STUDIES ON CONSTITUTIONAL JUSTICE (UPDATED)*. Strasbourg, 18 December 2017. CDL – PI (2017) 08. Or. English. Paragrafët: 5.2 & 5.2.1.

Kjo si më sipër nuk ka qenë rasti me katër vendimet që shtjellohen këtu. Që nga rasti i parë i aktvendimit për papranueshmëri të **Gjykatës Kushtetuese**, precedentët e Strasburgut janë përdorur në mënyrë ngurtë dhe statike, pa iu referuar asnjë paragrafi të tyre të vetëm dhe pa treguar se si këta precedentë pajtohen me katër rastet e vendosura (sic!). **Gjykata e Strasburgut** ndërkaq, në secilin rast që e merr si precedent për vendosje tregon se si ana faktike dhe ajo juridike përshtaten me rastin që gjendet pranë saj për shqyrtim dhe vendosje. Të shohim si duket kjo në seksionet në vijim.

III. Katër rastet e vendosura nga Gjykata Kushtetuese

Në këtë seksion lexuesit i ofrohet përshkrimi sa më besnik i pikave kryesore të vendimeve të Gjykatës Kushtetuese, lidhur me rastet që vetë ajo i ka cilësuar si rastet e “përsëritjes së procedurës”, ani pse të tilla nuk janë meqë objekt i kontrollit kushtetues në të gjitha rastet nga neni 113.7 i Kushtetutës janë vendimet individuale të gjykatave të rregullta të Kosovës, respektivisht të Gjykatës Supreme dhe të Gjykatës së Apelit. Bazuar në cilësimin juridik të parashtuesve të ankesave kushtetuese, Gjykata këto raste i ka futur në kategorinë e rasteve kushtetuese ndaj të cilave nuk gjenë zbatim neni 6.1 i **Konventës Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut** (më tej shkurt: **KEDNJ** ose **Konventa**) dhe, për pasojë, ka ardhur deri te konstatimi se në Kosovë nuk ekziston juridiksion lëndor për këto lloje të rasteve (juridiksioni *ratione materiae*).

Sa i përket strukturës argumentuese, katër vendimet që analizohen këtu përmbajnë argumente që kanë natyrën e argumenteve kushtetuese me një rresht, argumente që janë përfundimtare kundrejt fakteve kushtetuese që mëtojnë t’i provojnë. Kjo strukturë njihet ndryshe si struktura argumentuese **rrathët lidhës zinxhiror** dhe e dominon narrativin e katër vendimeve. Struktura argumentuese si kjo karakterizohet nga ekzistimi i një sërë premisash dhe përfundimesh të ndërvarura, që kanë strukturë lineare argumentuese dhe së bashku formojnë një argument në vetvete, të përdorshëm në mënyrë të pavarur dhe lineare deri në arritjen e verdiktit (përfundimit) lidhur me objektin e çështjes. Kjo strukturë argumentative e vendimeve është më e qarta.

Në ndërkohë që **struktura lineare argumentuese** e përshkruar si më sipër i shkon natyrës së aktvendimit, nisur nga fakti se kjo strukturë e dominon shumicën e arsytimeve në vendimet jomeritore në gjyqësinë kushtetuese krahasimore, kjo nuk është kështu sa i përket arsytimeve të **Gjykatës Kushtetuese** lidhur me papranueshmërinë e këtyre katër rasteve. Në këto vendime shpërfaqen defekte që kanë të bëjnë me përmbajtjen e arsytimit, i cili, në thelb, është i njejtë në të katër vendimet. Premisa themelore e argumentit të Gjykatës konsiston në faktin që neni 6 i Konventës nuk gjen zbatim në rastet që ajo vetë i ka cilësuar si “përsëritje të procedurës”. Mbi bazën e kësaj premise, Gjykata ka arritur në përfundimin e njejtë në katër rastet: në çështjet që kanë të bëjnë me “përsëritjen e procedurës” nuk zbatohet neni 31 i Kushtetutës, sepse kështu mendohet se ka thënë Gjykata e Strasburgut, ani se kërkesat e palëve për përsëritje të procedurës janë bërë pranë gjykatave të rregullta të Kosovës, si gjykata me juridiksion të përgjithshëm jokushtetues.

Përveç kësaj, strukturës si më sipër argumentuese me formë lineare, në jurisprudencën krahasuese, sipas hulumtimeve, janë vërejtur edhe dy lloje të tjera strukturave të argumentative kushtetuese që përdoren në arsyetimet e vendimmarrjeve në gjyqësinë kushtetuese.¹⁴ Ato janë:

- struktura e argumenteve kushtetuese me shumë argumente paralele (që përdor strukturë argumentuese kumulative, brenda së cilës pikëpamjet e ndryshme kanë fuqi autonome por që shpijnë në të njëjtin përfundim), e njohur ndryshe si “**argumenti këmbët e karriges**”; këtu ekzistojnë disa konsiderata të vetëmjaftueshme që pak a shumë shpijnë deri te përfundimi i njëjtë; dhe
- struktura e argumenteve kushtetuese me argumente të përdorura paralelisht, të cilat, megjithatë, individualisht nuk i provojnë në mënyrë përfundimtare faktet kushtetuese, përveç nëse merren në shqyrtim të gjitha së bashku; ky njihet ndryshe si “**argumenti me strukturë dialoguese**”. Në këtë strukturë parashtrihen dhe mbarështrihen konsiderata të ndryshme, të cilat në vendim prezantohen si diçka që nuk janë as të domosdoshme dhe as të nevojshme për të nxjerrë një konkluzion përfundimtar por vetëm si elemente treguese me rëndësi për zgjidhjen e rastit apo mosmarrëveshjes kushtetuese.

Kjo renditje e këtyre tri llojeve të strukturës së argumentit kushtetues është bërë në bazë të qartësisë së tyre kundrejt njëri-tjetrit: **struktura e argumenteve kushtetuese me një rresht** që ka natyrë përfundimtare (që e mbyll argumentin e parashtruar me qëllim të vërtetimit të fakteve kushtetuese), i njohur ndryshe si **rrathët lidhës zinxhirorë**, është struktura më e qartë ndër të triat, kurse më e paqarta dhe më e çoroditura është **struktura e argumenteve kushtetuese me argumente të përdorura paralelisht**, të cilat, megjithatë, individualisht nuk i provojnë në mënyrë përfundimtare faktet kushtetuese, përveç nëse merren në shqyrtim së bashku. Kjo strukturë, siç u tha më sipër, njihet ndryshe si **argumenti me strukturë dialoguese**. Në modelin kelsenian të gjyqësisë kushtetuese, megjithatë, në të shumtën e rasteve dominon **struktura e argumentit këmbët e karriges**.

¹⁴ Hulumtimi më gjithëpërfshirës deri më sot lidhur me arsyetimin kushtetues, strukturën dhe llojet e argumenteve kushtetuese të përdorura gjendet në librin Andras Jakab, Arthur Dyevre, Giulio Itzcovich (eds.), *Comparative Constitutional Reasoning* (Cambridge University Press, 2017). Ky libër, një rezultat i punës ekipore disa vjeçare të gjyqtarëve kushtetues dhe akademikëve nga lëmi i së drejtës dhe gjyqësisë kushtetuese të botës juridike perëndimore, bazohet në hulumtimet e thella me kombinim të metodologjisë kualitative dhe kuantitative të analizës së vendimmarrjeve, strukturës, formës, stilit dhe gjuhës së përdorur për arsyetim të argumenteve kushtetuese. Këto tri lloje të strukturave të argumentit kushtetues i kemi nxjerr nga pyetësi i këtij hulumtimi, i cili gjendet në faqet 798-820 të librit, me titull “shtojca”.

1. Rasti parë: *Rasti KI 159/15*

Paragrafët kryesore të këtij vendimi, të cilat ngërthejnë precedentin e parë për çështjet që cilësohen si “përsëritja e procedurës”, ku nuk vlen zbatimi 6.1 i Konventës, janë për sa vijon¹⁵:

“[...] 33 Ajo procedurë përfundoi me 29 shtator 2015, kur Gjykata e Apelit nxori vendimin [PN. nr. 499/2015], me të cilin hodhi poshtë si të pabazuar kërkesën për rishikim të procedurës, ne pajtim me nenin 423, paragrafi 1, nënparagrafi 1.3 i KPPK-se, i cili përcakton standardet që duhet të plotësohen si bazë për rishikimin e procedurës.

34. Në lidhje me këtë, Gjykata vëren se në këtë procedurë gjykatat e rregullta vendosën vetëm për plotësimin e kërkesave procedurale për rishikimin e procedurës, dhe jo për meritat e rastit, i cili përfundoi me aktgjykimin e formës së prerë të Gjykatës Supreme me 12 shkurt 2015. [...]

37. Si e tillë, e drejta për gjykim të drejtë dhe dëgjim publik nuk zbatohet për këto procedura. Prandaj, ankesa e parashtruesit të kërkesës për grupin e dytë të procedurave duhet të refuzohet si e papajtueshme *ratione materiae* me Kushtetutën, për shkak se një kërkesë për rishikim të procedurës penale nuk mund të përcaktojë një vepër penale sipas Kushtetutës (Shih, me analogji, *Aktgjykimi i Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut të 10 prill 2001, nr. 36445/97, paragrafi 86*)”.

Siç mund të vërehet, këtu Gjykata Kushtetuese ka përdorur vetëm një precedent, precedentin *Sablon kunder Belgjikes, kërkesa nr. 36445/97, § 86, 10 prill 1997*, dhe atë vetëm një paragraf i tij, paragrafi 86. I njëjti është përdorur edhe në tri vendimet e tjera që diskutohen në vijim të këtij punimi: në ndërkohë që nga ky precedent. Në rastin e precedentëve të tjerë që ka përdorur në katër vendimet që diskutohen këtu, **Gjykata Kushtetuese** nuk ka përdorur asnjë paragraf: vendimet e Strasburgut janë përdorur pa ua cituar as edhe një paragraf i vetëm i tyre për t'i treguar lexuesit dhe palëve në procedurë se si këto precedentë shkojnë me anën faktike dhe juridike të rasteve që janë vendosur.

Para se të kalojmë në rastin e dytë, shënojmë edhe faktin tjetër se precedent i Strasburgut që ka përdorur Gjykata në rastin e parë ka të bëjë me një rast civil, një procedurë falimentimi, si dhe me një kërkesë për përsëritje të procedurës. **Gjykata e Strasburgut** ka gjetur se kërkesa e palës ka qenë e bazuar, përkatësisht se pasur shkelje të nenit 6.1 të Konventës. Kjo gjetje, megjithatë, ka pasur të bëjë me një procedurë të re, jo me ekzekutim të vendimit e as me kërkesën origjinale për përsëritje të procedurës.

¹⁵ *Rasti KI 159/15. Aktvendim për Papranueshmëri. Parashtrues: Sabri Ferati. Kërkesë për vlerësim të kushtetutshmërisë së Aktvendimit të Gjykatës së Apelit të Kosovës, PN. nr. 499/2015, të 29 shtatorit 2015. Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës. Prishtinë: 13 qershor 2016. Nr. ref.:RK947/16*

Në çështjet civile, përsëritja e procedurës së përbarimit nuk lejohet sipas mjeteve të jashtëzakonshme, as në Kosovë e as gjetiu. Kjo e bën edhe më absurd përdorimin nga ana e **Gjykatës Kushtetuese** të këtij precedenti civil. Kjo, në thelb, parqet një cenim shtesë të lirive dhe të drejtave të njeriut të garantuara me kushtetutë të parashtuesit të kërkesës në këtë rast. Me mohimin e kontrollit kushtetues të vendimit të fundit me të cilin pala ka pohuar shkelje kushtetuese, përkatësisht të *Aktvendimit të Gjykatës së Apelit të Kosovës, PN. nr.499/2015, te 29 shtatorit 2015*, i cili ka qenë objekt i kontrollit kushtetues, Gjykata ka bërë shkelje të nenit 32 të Kushtetutës,¹⁶ me kuptim mjetin juridik nga neni 113.7 i Kushtetutës. Cenimi i të drejtës për ankesë kushtetuese ka ndodhur për arsye se akti juridik individual që ka qenë objekt kontrolli kushtetues ka ngelur pa përgjigje sa i përket kushtetutshmërisë së tij. Legjitimiteti kushtetues i Aktvendimit të Gjykatës së Apelit si më sipër nuk dihet. E thënë ndryshe, duke u marrë me kërkesën origjinale për përsëritje të procedurës, Gjykata në këtë rast i ka mohuar palës të drejtën për mjet juridik nga neni 32 i Kushtetutës, që nënkupton ankesën kushtetuese nga neni 113.7 e Kushtetutës, për shkak se parashtuesi i ankesës kushtetuese nuk ka marrë përgjigje lidhur me cilësinë kushtetuese (kushtetutshmërinë) të vendimit që ka qenë objekt kontrolli kushtetues.

2. Rasti i dytë: *Rastet KI 80/15, KI 81/15 dhe KI 82/15 (të bashkuara).*

Ky rast përfshinë një grup rastesh¹⁷, në të cilat objekt i kërkesës origjinale të parashtuesve pranë gjykatave të rregullta ka qenë ekzekutimi i kontratave të caktuara kundrejt një borxhi të papaguar të ish - **TMK** (“Trupat e Mbrojtjes së Kosovës”). Pasi kanë dështuar në realizimin e kërkesës për nxjerrjen e borxhit nga **TMK** në të gjitha instancat, parashtuesit kanë kërkuar përsëritjen e procedurës përbarimore, kërkesë që u është refuzuar në **Gjykatën e Apelit** (sipas ankesës)¹⁸. Kjo instancë gjyqësore ka konstatuar se, ligjërisht, nuk lejohet përsëritja e procedurave përbarimore në kontestet civile¹⁹. Më herët e thamë që kështu është edhe në sistemet tjera juridike në Evropë.

Pas këtyre veprimeve, që hyjnë në kategorinë e veprimeve që pala duhet t’i ndërmarrë për ta plotësuar kriterin e shterjes së mjeteve juridike në kuptim të nenit 113.7 të Kushtetutës, parashtuesit i janë drejtuar Gjykatës Kushtetuese. Plotësimi i kriterit të shterjes së mjeteve juridike përbën njërin prej dy kushteve kushtetuese për pranueshmëri të trajtimit të meritave të rastit. Kjo rrethanë ka bërë që objekt kontrolli kushtetues të jenë vendimet e Gjykatës së Apelit, diçka që reflektohet qartë në titullin e vendimit të Gjykatës për këtë rast. Kjo rrethanë, megjithatë, për Gjykatën del e

¹⁶ Neni 32 [“E Drejta për Mjete Juridike”] i Kushtetutës:

“Secili person ka të drejtë të përdorë mjetet juridike kundër vendimeve gjyqësore dhe administrative të cilat cenojnë të drejtat ose interesat e saj/tij në mënyrën e përcaktuar me ligj.”

¹⁷ *Rastet nr. KI80/15, KI81/15 dhe KI82/15 (të bashkuara). Aktvendim për Papranueshmëri. Parashtues Rrahim Hoxha. Vlerësim i kushtetutshmërisë së aktvendimeve të Gjykatës së Apelit. Ae.nr.188/2014,189/2014, të 19 janarit 2015, dhe Aktvendimin Ae. nr. 190/2014, të 20 janarit 2015. Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës. Prishtinë, më 27 dhjetor 2016. Nr. ref.:1028/16.*

¹⁸ Paragrafët 20-21 të Aktvendimit

¹⁹ Paragrafi 19 i Aktvendimit

paqartë më vonë kur ajo këtë objekt të kontrollit kushtetues, i cili mbështetet në nenin 113.7 të Kushtetutës dhe që asnjëherë nuk ndryshon sepse çdoherë duhet të ekzistojë një akt i një autoriteti publik që sfidohet, e shndërron në kërkesë për përsëritje të procedurës. Kriteri i shterjes së mjeteve juridike bën që, si kriter kushtetues, të jetë, zakonisht, akti që sfidohet akti individual i instancës së fundit gjyqësore apo administrative (në raste më të rralla).

Paqartësia e sipërcekur e Gjykatës manifestohet në paragrafin 25 të vendimit për këtë rast, ku është thënë si vijon:

“[...] Gjykata rikujton se parashtruesi inicioi dy procedura që kane të bëjnë me kërkesat KI 80/15, KI 81/15 dhe KI 82/15: procedurën përmbartimore dhe përsëritjen e procedurës përmbartimore. Gjykata do të kufizohet në përsëritjen e procedurës përmbartimore, pasi që ajo është objekt i çështjes së kërkesave dhe ajo është gjithashtu hapi i fundit procedural i tërë procesit të mbajtur në gjykatat e rregullta”.

Siç dihet nga teoria dhe praktika e gjyqësisë kushtetuese krahasimore, juridiksioni i ankesave kushtetuese të llojit të plotë ose gjysmë të plotë i jep mundësi për adresimin në plotni të shkeljes kushtetuese të kryer në procedura para se çështja të ngritet në Gjykatën Kushtetuese. Si i tillë, juridiksioni sipas ankesës kushtetues bën pjesë në juridiksion të tërthortë (juridiksion joorigjinal). Kjo është kështu sepse çështja duhet të jetë njëherë e trajtuar dhe vendosur nga juridiksionet e përgjithshme, gjyqësore dhe të tjera, para së të kalojë në Gjykatën Kushtetuese. Kjo është pasojë e një kriteri përgjithësisht të pranuar nga shtetet që kultivojnë ankesat e plota kushtetuese. Ai quhet kriteri i shterjes së mjeteve juridike efektive në kuadër të sistemit nacional juridik–kushtetues. Kjo nënkupton se çështja origjinale që ka nisur në instancat e tjera nacionale të vendosjes shndërrohet në një çështje me objekt kushtetues, si pasojë e vendimit të fundit të marrë nga instancat nacionale të vendosjes. Këto instanca zakonisht i takojnë gjyqësorit të rregullt.

Ky sqarim u bë për të treguar se paragrafi i sipërcekur në arsyetimin e vendimit të Gykatës Kushtetuese ngatërron kërkesën origjinale të palëve për përsëritje të procedurës, si **petitum** fillestar që është shqyrtuar meritorisht në **Gjykatën Themelore të Prishtinës**, me hapat proceduralë që më pas ata i kanë ndërmarrë në dy instancat tjera (sipas ankesës dhe revizionit respektivisht). Këto veprime procedurale në tri shkallët gjyqësore kanë prodhuar tri lloje të vendimeve. Vetëm vendimi i instancës së dytë ka marrë formën e prerë dhe ka qenë objekt i kontrollit kushtetues (revizioni në rastet e kërkesave për përsëritje të procedurë së përmbartimit nuk është mjet efektiv juridik).

Kjo është kështu si pasojë e redaktimit të nenit 113.7 të Kushtetutës, që sanksionon ankesën e plotë kushtetuese në Kosovë, gjithnjë me supozim që çështja e ngritur ka të bëjë me kushtetutshmërinë (konsideratat e ligjshmërisë nuk mund të jenë objekt kontrolli në **Gjykatën Kushtetuese**, siç është rasti në disa vende tjera në **Evropë**). Nga kjo del qartë se objekt i kontrollit kushtetues nuk kanë qenë dhe nuk mund të jenë veprimet procedurale të palëve që kanë të bëjnë me kërkesën origjinale për

përsëritje të procedurës. Një rrethanë si kjo e bën të pakuptimtë arsyetimin si më sipër të **Gjykatës Kushtetuese**, i dhënë në paragrafin 25 të vendimit të sipërcituar.

Arsyeja pse Gjykata ka dhënë këtë arsyetim, i cili në një mënyrë arbitrare shndërron në objekt kontrolli kushtetues veprimet procedurale të palës të ndërmarra në instancën e parë pranë **Gjykatës Themelore në Prishtinë**, ka të bëjë me faktin se përmes tij është ndërtuar shtylla e parë e shkakut për papranueshmëri. Shtylla kryesore dhe “vdekjeprurëse” për kërkesën e parashtresit dhe, për pasojë, për liritë dhe të drejtat e tij kushtetuese, vjen në pjesën e paragrafëve që thërresin në ndihmë, në mënyrë krejtësisht jokritike, precedentët e **Gjykatës së Strasburgut**, gjithnjë me shpresën se të njëjtit i përgjigjen situatës faktike dhe juridike të rastit që diskutojmë. Siç do të arsyetojmë në seksionin tjetër, kur analizojmë precedentët e **Strasburgut** që janë përdorur nga Gjykata, ata fare nuk i përgjigjen këtij rasti: përzgjedhja dhe interpretimi i tyre ka qenë në tërësi arbitrar.

Me mohimin e kontrollit kushtetues të vendimit të fundit me të cilin pala ka pohuar shkelje kushtetuese dhe që ka qenë objekt i kontrollit kushtetues, Gjykata Kushtetuese ka bërë vetë shkelje të nenit 32 të Kushtetutës, me kuptim mjetin juridik nga neni 113.7 i Kushtetutës, përkatësisht cenimin e të drejtës për ankesë kushtetuese objekti së cilës ka ngelur pa përgjigje lidhur me legjitimitetin e tij kushtetues. E thënë ndryshe, duke u marrë me kërkesën origjinale për përsëritje të procedurës, **Gjykata Kushtetuese** ka mohuar të drejtën e palës për mjet juridik, me kuptim ankesën kushtetuese, sepse parashtresit ka ngelur pa përgjigje lidhur me cilësinë kushtetuese (kushtetutshmërinë) të vendimit objekt kontrolli kushtetues në këtë rast.

T’i kthehem rastit të tretë në vijim, për të parë shndërrimin e kërkesës themelore të palës të parashtuar dhe vendosur nga gjyqësori i rregullt në një objekt kontrolli kushtetues pranë Gjykatës Kushtetuese, në mënyrë të ngjashme me këtë që e thamë më sipër.

3. Rasti tretë: Rasti KI 07/17

Rasti i tretë ka të bëjë me një çështje penale me dy procedura. Procedurat për të cilat bën fjalë kërkesa fillestare e palës janë të ndryshme nga ajo që ka konstatuar **Gjykata Kushtetuese**. Bëhet fjalë për procedurën e rregullt penale dhe për kërkesën për përsëritje të procedurës²⁰. Pala është ankuar në Gjykatën Kushtetuese për cenim të një morie të drejtash kushtetuese, përfshirë të drejtën për gjykim të drejtë dhe të paanshëm nga neni 31 i Kushtetutës lidhur me nenin 6 të Konventës.

Ajo që ka rëndësi për diskutimin tonë këtu lidhet me objektin e kontrollit kushtetues, i cili është i njëjtë si në dy rastet e sipërcekura, përkatësisht me kontrollin kushtetues

²⁰ Rasti KI 07/17. *Aktvendim për Papranueshmëri. Parashtres: Pashk Mirashi Vlerësim i kushtetutshmërisë së Aktgjykimit të Gjykatës Supreme të Kosovës, Pml. nr. 228/2016, te 20 tetorit 2016 dhe Aktgjykimit të Gjykatës së Apelit, PAKR nr. 231/2015, te 6 gushtit 2015. Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës. Prishtinë, më 12 qershor 2017. Nr. ref.: RK 1091/17.*

të dy vendimeve të formës së prerë: njëri i takon Gjykatës së Apelit dhe tjetri Gjykatës Supreme. Për dy këto vendime, Gjykata Kushtetuese ka konstatuar për sa vijon:

“[...] 62. Gjykata vëren se në këtë procedurë, gjykatat e rregullta vendosën vetëm lidhur me përmbushjen e kërkesave procedurale për rishikimin e procedurës penale dhe jo për meritat e rastit.

63. Gjykata thekson se në pajtim me nenin 53 [Interpretimi i Dispozitave për të Drejtat e Njeriut] i Kushtetutës, *"të drejtat e njeriut dhe liritë themelore të garantuara me këtë Kushtetutë, interpretohen në harmoni me vendimet gjyqësore të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut"*.

64. Sa i përket pretendimit të parashtruesit të kërkesës për shkelje të së drejtës së tij për gjykim të drejtë dhe të paanshëm, Gjykata, duke iu referuar praktikës gjyqësore të GJEDNJ-se dhe praktikës gjyqësore të saj, përsërit se neni 31 i Kushtetutës dhe neni 6 i KEDNJ-së nuk zbatohen në kërkesat për rishikimin ose përsëritjen e procedurës. (Shih, në mënyrë analoge rastet e Gjykatës Kushtetuese: KI159/15, *Sabri Ferati*, Aktvendim për papranueshmëri, i 13 qershorit 2016, paragrafi 37; KI80/15, 81/15 dhe 82/15, *Rrahim Hoxha*, Aktvendim për papranueshmëri, i 27 dhjetorit 2016, paragrafi 31, shih gjithashtu rastet e GJEDNJ-se, *inter alia*, *Oberschlick kundër Austrisë*, nr. 23727/94, Aktvendim për papranueshmëri, i 21 marsit 1994, *Doësett kundër Mbretërisë së Bashkuar*, nr. 8559/08, Aktvendim për papranueshmëri i 4 Janarit 2011, *Sablon kundër Belgjikës*, nr. 36445/97, Aktgjykim i 10 prillit 2001, paragrafi 86).

65. Për më tepër, Gjykata rikujton praktikën gjyqësore të GJEDNJ-së e cila konstaton se neni 6 nuk zbatohet në procedurat për rishikimin e ndonjë rasti sepse një person dënimi i të cilit është bërë i plotfuqishëm dhe i cili bën kërkesë për rishikimin e rastit të tij nuk është "akuzuar për vepër penale" brenda kuptimit të atij neni (shih rastet e GJEDNJ *Franz Fischer kundër Austrisë* nr. 27569/02, Aktvendim për papranueshmëri, i 6 majit 2003).

66. Gjykata konsideron se pajtueshmëria *ratione materiae* e kërkesës me Kushtetutën rrjedh nga juridiksioni material i Gjykatës. *"E drejta në të cilën thirret parashtruesi i kërkesës duhet të mbrohet me Kushtetutë në mënyrë që një ankesë kushtetuese të jetë në pajtueshmëri ratione materiae me Kushtetutën."* (Shih rastet e Gjykatës Kushtetuese: KI80/15, 81/15 dhe 82/15, *Rrahim Hoxha*, Aktvendimi për papranueshmëri, i 27 dhjetorit 2016, paragrafi 31).

67. Prandaj, Gjykata konsideron se ankesat e parashtruesit lidhur me refuzimin nga gjykatat e rregullta për të rishikuar procedurën penale nuk janë *ratione materiae* në pajtim me nenin 31 të Kushtetutës, në lidhje me nenin 6 të KEDNJ-së”.

Nga kjo si më sipër shihet qartë se Gjykata ka ndjekur rrugën e trasuar në dy vendimet e diskutuara më lart. Këtë fakt ajo e përligjëson duke recituar praktikën e vet. Sa i përket praktikës së Strasburgut, janë disa gjëra që bien në sy dhe të cilat dëshmojnë katërcipërisht se edhe këtu bëhet fjalë për cenimin e të drejtës së parashtruesit për mjet juridik nga neni 32 i Kushtetutës.

Praktikën gjyqësore të Strasburgut e diskutojmë në seksionin në vijim. Këtu mjafton të shënojmë se nga tri rastet e **Gjykatës së Starsburgut**, vetëm njërin nga to Gjykata

e ka përzgjedhur për t'ia cituar një paragraf, paragrafin 86, njëjtë si në vendimin pararendës. E kemi fjalën për vendimin e Starsburgut në rastin *Sablon kunder Belgjikes*. E shënojmë këtë sepse ka rëndësi të dihet që citimet e rasteve të Strasburgut janë bërë vetëm për sy e faqe, jo për të bërë silogjizmin (nënvërjen) e tyre gjyësore me qëllim të zbatimit në rastin e kontrollit të kushtetutshëmrisë së vendimeve të Gjykatës së Apelit dhe të Gjykatës Supreme, të cilat kanë qenë objekt i kësaj procedure të vënë në lëvizje sipas aneksës kushtetuese të parashtruesit. Vendimet e sipërcekura nga Gjykata e Starsburgut, siç do të provohet në vijim të seksionit tjetër, kanë një kuptim dhe domethënie krejtësisht tjetër nga ajo që në mënyrë pasuhalle ua ka dhënë GJK.

Nuk është kontestuese se neni 31 i Kushtetutës lidhur me nenin 6 të Konventës nuk zbatohen në kërkesat për përsëritje të procedurave sepse aty nuk ka pasur fare një procedurë. Këtë konstatim, megjithatë, duhet ta bëjnë gjykatat e rregullta sepse edhe ato janë të detyruara sipas nenit 53 të Kushtetutës që, në mënyrë të njëjtë, të zbatojnë standardet minimale nga Konventa që janë ndërtuar nga interpretimet e **Gjykatës së Starsburgut**. Sikur ky të kishte qenë rasti, gjërat do të ishin më ndryshe, nisur nga fakti se gjykatat e rregullta kanë juridiksion origjinal për të vepruar sipas kërkesave për përsëritje të procedurës. Ky nuk është rasti, ndërkaq, kur bëhet fjalë për Gjykatën Kushtetuese dhe kërkesat sipas nenit 113.7 të Kushtetutës. Këtu nuk gjykohet dhe vendoset për kërkesën origjinale lidhur me përsëritjen e procedurës, por për kushtetutshmërinë e tërësishme, formale dhe substanciale, të një vendimi gjyqësor të formës së prerë të dhënë në përgjigje ndaj kërkesës së palës për përsëritje të procedurës.

Siç mund të vërehet fare lehtë, këtu bëhet fjalë për dy juridiksione; njëri origjinal, që u takon gjykatave të rregullta dhe të cilat po ashtu mund të bazohen drejtpërdrejtë në standardet e Starsburgut nga neni 6 i Konventës; dhe tjetri juridiksion, ai derivativ që buron nga neni 113.7 i Kushtetutës. Në juridiksionin e fundit, për të qenë kërkesat e pranueshme duhet të posedojnë dy cilësi: një, objekti i kontrollit kushtetues duhet të jetë çdoherë një vendim individual i një autoriteti pubik; dhe dy, që ai vendim të jetë i formës së prerë (në parim), pra kundër tij pala t'i ketë ushtruar të gjitha mjetet e goditjes juridike që i ofron rendi juridik-kushtetues kosovar.

Në rastin që diskutojmë, **Gjykata Kushtetuese** ka konstatuar se e drejta në të cilën thirret parashtruesi i kërkesës duhet të mbrohet me Kushtetutë në mënyrë që një ankesë kushtetuese të jetë *ratione materiae* në pajtueshmëri me Kushtetutën, pa kuptuar se garancionet procedurale, siç janë këto nga neni 6 i Konventës lidhur me nenin 3 të Kushtetutës paraqesin të drejta të natyrës procedurale kushtetuese. Të tilla janë edhe, ta zëmë, e drejta për mosgjykim dy herë për të njëjtën vepër (parimi *ne bis in idem*), kurse të natyrës materiale janë ato që konceptualisht parashikohen dhe garantohen me Kushtetutë (e drejta e pronës, e drejta për jetë etj.). Si të parat ashtu dhe të dytat duhet të mbrohen në të gjitha fazat dhe llojet e procedurave juridike në nivel nacional. Konventa vë standardet minimale për mbrojtjen dhe sigurimin e tyre, siç do të shihet në vijim. **Gjykata Kushtetuese**, ndërkaq, ka për detyrë të vetme, në

kuptim të juridiksionit nga neni 113.7 i Kushtetutës, të mbikqyrë kushtetutshmërinë me qëllim të sigurimit të supremacisë (epërsisë) së Kushtetutës. Kjo mbikëqyrje realizohet përmes kontrollit kushtetues të vendimeve juridike (dhe të veprimeve që prodhojnë pasoja juridike) të natyrës individuale të organeve publike në Kosovë me qëllim të konstatimit nëse organet e tilla kana realizuar siç duhet juridiksionin e tyre të garantuar me Kushtetutë dhe ligje vendore. Në çdo rast kur ato vendime janë jo kushtetuese, aty ka shkelle (cenim) të lirive dhe të drejtave të parashtruesve të kërkesës. Kualifikimi juridik që parashtruesit e bëjnë nuk duhet të çojë asnjë peshë sepse përfaqësimi me avokat nuk është i detyrueshëm. Për këtë shkak, **Gjykata Kushtetuese** ka detyrim që çdoherë të zbulojë cilësimin kushtetues që shpërfaq nivelin real të legjitimitetit kushtetues të vendimit të një autoriteti publik që është objekt kontrolli kushtetues.

Këto si më sipër do të bëhen edhe më të qarta kur lexuesi të shoh diskutimin e përmbajtjes së vendimeve të Strasburgut që Gjykata Kushtetuese i ka cituar në mënyrë paushalle në mbështetje të vendimeve të saj si më sipër, përfshirë vendimin që këtu ishte objekt diskutimi.

Tani i kthehemi rastit të katërt dhe të fundit të dhënë në vijim të zbatimit arbitrar të nenit 6 të Konventës lidhur me garancionet procedurale kushtetuese nga neni 31 i Kushtetutës.

4. Rasti i katërt: Rasti KI 40/19

Ky rast ka natyrë të çështjes civile kontestimore, me objekt kontrollin e kushtetutshmërisë së vendimit të **Gjykatës Supreme**²¹. Edhe këtu, parashtruesi kishte pohuar cenimin e lirive dhe të drejtave materiale që janë kryer, sipas parashtruesit, në një procedurë gjyqësore. Ajo procedurë gjyqësore, në origjinal, kishte të bënte me vërtetimin e pronësisë së trashëguar. Në ndërkohë që parashtruesit kanë humbur kontestin, kanë kërkuar përsëritjen e procedurës, bazuar në cenimin e të drejtave nga neni 31 i Kushtetutës lidhur me nenin 6 të Konventës. Ata janë fokusuar në veçanti në arbitraritetin e shprehur nga gjyqësori i rregullt gjatë administrimit dhe marrjes së provave në shkallë të parë.

Gjykata Kushtetuese edhe këtu ka dhënë arsyetimin e njejtë si në rastet më sipër, duke shëndërruar në tërësi kontestin kushtetues në kontest rreth përsëritjes së procedurës dhe duke vënë sërish në dukje se e drejta për përsëritje të procedurës fare nuk hyn në garancionet kushtetuese, të cilat në esencë janë një korpus që përbëjnë esencën e një të drejte me natyrë materiale. Për më tepër, ajo fare nuk ishte lëshuar në pohimin e parashtruesve se atyre iu është cenuar e drejta për pronë. Kjo është bërë për shkak se ajo ka ndërtuar papranueshmërinë mbi kurrizin e moszbatimit *ratione*

²¹ Rasti KI 40/19. Aktvendim për Papranueshmëri. Parashtrues: Alije Shabani, Lulëzim Shabani, Luljeta Shabani dhe Kujtim Shabani. Vlerësim i kushtetutshmërisë së Aktvendimit të Gjykatës Supreme të Kosovës, Rev. nr. 394/2018, të 14janarit 2019. **Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës**. Prishtinë, më 07 tetor 2019
Nr. Ref.:RK 1440/19.

materiae të nenit 31 të Kushtetutës në lidhje me nenin 6.1 të Konventës, në çështjet që vetë i ka vlerësuar se bëjnë pjesë në “përsëritje të procedurës”²². Në paragrafët arsyetues 39-42 të këtij vendimi për papranueshmëri si më sipër, Gjykata Kushtetuese ka përdorur gjuhën identike me atë të përdorur në vendimet e mëhershme, duke mos cituar asnjë paragraf të precedentëve të Strasburgut dhe pa treguar se si precedentët e tillë pajtohen në aspektin juridik dhe faktik me rastin e vendosur këtu.

Për arsye si më sipër, ajo që është thënë më lartë lidhur me tri rastet vlen, *mutatis mutandis*, edhe për këtë rast. Për më tepër, këtu e shohim të arsyeshme të theksojmë se instituti i përsëritjes së procedurës përbën një mjet juridik efektiv dhe autonom që normohet në detaje me norma juridike të secilës procedurës (administrative, civile dhe penale). Si i tillë, ky institut bën pjesë në arsenalin konceptual të dispozitës së nenit 32 të Kushtetutës, që thotë në mënyrë shprehimore se e drejta për mjete juridike përdoret nga secili person në një mënyrë që është e përcaktuar me ligj. Të gjitha ligjet sistemike të fushës penale, civile dhe administrative parashikojnë institutin e përsëritjes së procedurës, si një mjet juridik autonom dhe efektiv. Kështu është, pa asnjë përjashtim, në të gjitha sistemet juridike evropiane dhe më gjerë.

II. Standardet e Strasburgut në rastet e përsëritjes së procedurës

Në këtë seksion analizohen rastet e Strasburgut që i ka cituar **Gjykata Kushtetuese** në të gjitha vendimet si më sipër, pa treguar në asnjë rast mënyrën se si pajtohen këta precedentë me rastet që ajo vetë i ka vendosur, si në aspektin juridik ashtu dhe në atë faktik. Rënditja e shqyrtimit të tyre është ashtu siç janë cituar në vendimet e sipërcekura të viteve 2016-2019 të Gjykatës, pa marrë parasysh vitet kur ato janë krijuar në Strasburg. Kjo do të thotë se kemi ndjekur renditjen ashtu siç këto janë përdorur nga **Gjykata Kushtetuese** me rastin e vendosjes së katër rasteve si më sipër. Për rolin dhe pozitën kushtetuese të precedentëve të Strasburgut si burim formal i të drejtës kushtetuese në Kosovë folëm më sipër në seksionin e parë.

1. Precedenti i parë: *Zawadzki kundër Polonisë* (dec), nr. 34158/96, 6 korrik 1999

Në pikën tre të këtij vendimi, **Gjykata e Strasburgut** ka theksuar dy gjëra: e para, se garancitë procedurale nga neni 6.1 i Konventës nuk gjejnë zbatim në një procedurë për ekzekutim të vendimit dhe as në procedurat që në mënyra të ligjshme mund të rihapen në të ardhmen: ato zbatohen vetëm sa i takon procedurave që janë mbyllur me vendim të formës së prerë; dhe e dyta, se përsëritja e procedurës së mbyllur me një vendim të formës së prerë nuk hyn në garancitë procedurale të njohura me Konventë.²³ Nga kërkesat e paraqitura në këtë rast, Strasburgu ka njohur si të

²² Paragrafët 43-44 të Aktvendimit.

²³ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME / EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. QUATRIÈME SECTION. DÉCISION PARTIELLE SUR LA RECEVABILITÉ de la requête n° 34158/96 présentée par Józef ZAWADZKI contre la Pologne.** Në internet:

pranueshme vetëm ato që kanë të bëjnë me zgjatjen jo të arsyeshme të procedurave, pikë në të cilën parashtruesi i kërkesës ka fituar.²⁴ Kërkesa bazike (originale) ka pasur të bëjë me realizimin e të **drejtës në pronë** dhe të **drejtës në pension invalidor të kategorisë së dytë**. Kërkesa për përsëritje të procedurës ka qenë kërkesë periferike dhe i ka takuar ekskluzivisht procedurës së ekzekutimit.²⁵

Nëse kihet parasysh fakti se Strasburgu cakton vetëm standardet minimale lidhur me liritë dhe të drejtat e njeriut, në këtë rast garancitë minimale procedurale nga neni 6 i KEDNJ, atëherë qartë shihet se këtu **Gjykata Kushtetuese** ka bërë një interpretim të gabuar duke e futur në kategorinë *ratione materiae* kërkesën për përsëritjen e procedurës që është paraqitur në gjykatat e rregullta të Kosovës, si gjykata të juridiksionit të përgjithshëm. Nuk mund të shërbejnë arsyetimet e **Gjykatës së Strasburgut** lidhur me juridiksionin e saj *ratione materiae* si pikë referimi për përcaktimin e lirive dhe të drejtave të garantuara me kushtetutat nacionale të vendeve palë në Konventë. Kjo është kështu sepse, në nivel nacional, përfshirë rastin e Kosovës, e drejta materiale kushtetuese që cenohet dhe që është objekt kërkesë nga ana e palës nuk është e njejtë me të drejtën materiale nga Konventa, e cila, siç u tha, nuk përcakton liri dhe të drejta por standard për liritë dhe të drejtat e caktuara, duke ua lënë shteteve lirinë dhe të drejtën e vlerësimit të fakteve dhe provave, si dhe lirinë dhe të drejtën e normimit të caktuar të marrëdhënieve shoqërore.

Në rastin konkret për të cilin flasim, **Gjykata Kushtetuese** ka ngatërruar tri gjëra në të njejtën kohë: e para, ka ngatërruar objektin e procedurës me objektin e kërkesës së palës; dy, ka ngatërruar juridiksionin material të Gjykatës nga neni 113.7 i Kushtetutës me të drejtat materiale nga neni 31 i Kushtetutës, të cila në **Gjykatën e Strasburgut** trajtohen si garanci procedurale minimale për të gjitha procedurat juridike; dhe, së fundi, në mënyrë jokritike ka futur një institut dhe mjet juridik, përsëritjen e procedurës, në kuadër të garancive procedurale nga neni 6.1 i Konventës lidhur me nenin 31.1 i Kushtetutës. Shënojmë këtu se **Gjykata Kushtetuese** citon këtë precedent pa dhënë asnjë paragraf të vendimit të pjesshëm mbi papranueshmërinë, versioni i të cilit ekziston vetëm në gjuhën frënge, duke ia pamundësuar palës dhe lexuesit kosovar të kuptojnë se si pajtohet ky precedent i Strasburgut me qëndrimin e saj të shprehur në vendim (sic!).

Ky precedent, si çdo precedent i Strasburgut, përmban analizën e anës faktike dhe juridike të rastit. Për t'u zbatuar në nivel nacional, me qëllim të harmonizimit të rendit

<https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/34158-96-zawadzki-v-polska-decyzja-europejskiego-520619086> (shikar në janar 20020).

²⁴ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME / EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS QUATRIEME SECTION AFFAIRE ZAWADZKI c. POLOGNE** (*Requête n° 34158/96*) ARRÊT STRASBOURG 20 décembre 2001 DÉFINITIF 27/03/2002. Paragrafët 68-109. Në internet: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadoë/34158-96-zawadzki-v-polska-wyrok-europ-ejskiego-520957187> (shikuar në janar 2020).

²⁵ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME / EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. QUATRIÈME SECTION. DÉCISION PARTIELLE SUR LA RECEVABILITÉ de la requête n° 34158/96 présentée par Józef ZAWADZKI contre la Pologne, EN FAIT**, paragrafi 1.

të brendshëm juridik me standardet e ngritura nga Gjykata e Strasburgut, një precedent duhet të plotësojë dy kushte: e para, precedenti duhet të ketë të bëjë me shtetin që është palë në Konventë dhe palë e paditur në precedent; dhe, e dyta, ana faktike dhe juridike e precedentit duhet në tërësi të jenë identike me rastin nacional që matet me precedentin e Strasburgut. Sikundër u pa nga sa më sipër, kërkesa e palës në Strasburg nuk ka pasur të bëjë fare me përsëritjen e procedurës, kurse ankesa e saj për cenim të garancive procedurale që kanë të bëjnë me kërkesën për përsëritjen e procedurave të ekzekutimit në nivel nacional ka qenë periferike. Sa i përket kushtit i të qenit anëtar i Konventës, **Kosova** nuk ka problem sepse njëanshëm ka pranuar këtë instrument si burim të detyrueshëm të së drejtës kushtetuese, së bashku me interpretimet e saj që bëhen në Strasburg.

Në vijim diskutojmë elemente të tjera që e bëjnë vendimmarrjen e **Gjykatës Kushtetuese** më me defekte, krejt kjo si pasojë e natyrës juridike të precedentëve të Strasburgut kur nga to kërkohet të prodhojnë efekt juridik në nivel nacional.

2. Precedenti i dytë: *Sablon kundër Belgjikës*, kërkesa nr. 36445/97, § 86, 10 prill 1997

Ky precedent po ashtu është shqyrtuar në dy faza, atë të lejueshmërisë²⁶ dhe të vendosjes definitive mbi meritat e rastit²⁷. Në rastin e dytë, **Gjykata e Strasburgut** ka gjetur cenim të nenit 6.1 të Konventës për shkak të stërzgjatjes së procedurave ndaj kërkuësit në mënyrë të paarsyeshme. Edhe ky vendim është vetëm në gjuhën frënge.

Ankesa kryesore e palës në këtë precedent ka pasur të bëjë me stërzgjatjen e paarsyeshme të procedurave të falimentimit, të cilat kanë rezultuar në cenimin e të drejtave të tij pronësore. Esenca e të drejtës së parashtruesit është bazuar në një procedurë të fituar për anulim të falimentimit kundër tij në vitin 1993. Pala ka kërkuar që të konstatohet zvarritja e paarsyeshme e procedurave, si në aspektin e kërkesës origjinale për fitimin prapa të pronësisë dhe aseteve si pasojë e prishjes së procedurave të falimentimit ndaj tij, ashtu dhe në aspektin e procedurave që janë zhvilluar më pastaj sipas kërkesës për përsëritje të procedurës.

Në këtë rast, **Gjykata e Strasburgut** ka konstatuar se, në parim, përsëritja e procedurës nuk mbulohet në kuadër të garancive procedurale nga neni 6.1 i Konventës, gjë që është e arsyeshme sepse nuk ka pasur procedurë. Mirëpo, sipas Strasburgut, kur kërkesa është lejuar dhe ka rifilluar procedura për objektin dhe

²⁶ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. DÉCISION SUR LA RECEVABILITÉ de la requête n° 36445/97 présentée par Emile SABLON contre la Belgique.** Në internet: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/36445-97-sablon-v-belgia-decyzja-europejskiego-520618741> (shikuar në janar 2020)

²⁷ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. TROISIÈME SECTION AFFAIRE SABLON c. BELGIQUE (Requête n° 36445/97). ARRÊT STRASBOURG 10 avril 2001. DÉFINITIF. 05/09/2001.** Në internet: <https://www.doctrine.fr/d/CEDH/HFJUD/CHAMBER/2001/CEDH001-63932> (shikuar në janar 2020).

subjektin e njejtë civil, atëherë aty në tërësi vlejné kriteret dhe garancitë procedurale nga neni 6.1 i Konventës (qoftë në çështjet civile, penale, administrative dhe në procedurat tjera ku vendoset për liritë dhe të drejtat e njeriut).²⁸ Ky vendim ka konstatuar se procedura e përsëritur që ka ndodhur është dashur të përfshihet me garancitë e nenit 6.1 të Konventës. Në fund, megjithatë, Gjykata e Strasburgut ka konstatuar se në këtë rast nuk ka pasur cenime të këtij neni të Konventës në procedurën e përsëritur.²⁹ Në vendimin e **Gjykatës Kushtetuese**, ndërkaq, nga tërë ky vendim është shkëputur vetëm paragrafi 86 i tij, i cili, në përkthim *ad literam* lidhur me përsëritjen e procedurës, thotë për sa vijon:

“[...] 86. Sipas jurisprudencës, neni 6 i Konventës, në fakt, nuk gjen zbatim në procedurat e vlerësimit të një kërkesë që synon revidimin e tërësishëm të një procesi civil (J.F. C. France (decision), n. 39616/19, 20.04.99). Apo, procedura e dështimit të falimentimit, e nisur sipas kërkesës civile, duhet të asimilohet (shkrihet) në procedurën për revidim (revizion). Për pasojë, procedura e nisur më 23 prill 1990 nuk mund të këtë, në origjinë, ndikim në të drejtat dhe detyrimet e karakterit civil në kuptim të nenit 6 të Konventës”.

Me procedurë të datës 23 prill 1990 nënkuptohet procedura që ka pasur të bëjë me rishikimin e falimentimit dhe që është mbyllur me sukses në favor të palës kërkuese me një aktgjykim të vitit 1993. Kjo do të thotë se neni 6 i Konventës nis të zbatohet vetëm atëherë kur ka pasur procedura të zhvilluara në tërësi nga fillimi. Kjo është kështu sepse shteteve, jo gjykatave nacionale kushtetuese dhe gjykatave të tjera, u lejohet që vetë të parashikojnë procedurat dhe garancitë procedurale minimale për vënien në jetë të lirive dhe të drejtave nga Konventa. Ajo që gjendet në dispozitat e neni 6 të Konventës nuk është e drejtë e veçantë por garancinë procedurale për të gjitha procedurat gjyqësore dhe procedurat tjera që zhvillohen në nivel nacional, të cilat shtetet kanë liri të rregullimit normimit kushtetues dhe ligjor në një mënyrë të caktuar, gjithnjë duke qenë nën mekanizmin dhe syrin vëzhgues të **Gjykatës së Strasburgut** sa i përket garancive minimale që ajo i ka vënë në kuptim të nenit 6 të Konventës. Vetëm atëherë kur vendi konkret ka shkelur parimin e subsidiaritetit, duke vendosur garancione nën nivelin e kërkuar sipas nenit 6 i Konventës, vjen në shprehje vlerësimi nga ana e **Gjykatës së Strasburgut** i lirisë së veprimit (**margin of appreciation**) që një shtet e ka pasur në dispozicion për të vënë në jetë standardet minimale të përcaktuara nga ajo.

Kjo marrëdhënie në mes të Gjykatës së Strasburgut dhe gjykatave nacionale është pasojë e barazisë sovrane të shteteve dhe e parimit të sovranitetit shtetëror që vepron në këtë mes. Ky nuk është rasti në raportin në mes të një gjykate kushtetuese dhe një gjykate supreme, as në Kosovë e as në ndonjë vend tjetër evropian. Kjo është kështu sepse, kur organet gjyqësore në nivel nacional vendosin në respektim të parimit të subsidiaritetit, ato vendosin për liritë dhe të drejtat e shtetasve të vet brenda kriterëve kushtetuese dhe ligjore dhe janë të lira për një gjë të tillë. Kjo nënkupton se, kur

²⁸ Paragrafët 83-89 të vendimit definitiv në rastin *Sablon kundër Belgjikes* (2001)

²⁹ Pika 1 & 2 e pjesës operative të vendimit definitiv në rastin *Sablon kundër Belgjikes* (2001)

Gjykata Kushtetuese vendos për kërkesën për përsëritjen e procedurës, sipas aneksës së plotë kushtetuese, siç është rasti me nenin 113.7 të Kushtetutës, ajo vendos për një mjet juridik dhe duhet të vlerësojë nëse mjete juridik që mishërohet në institutin e përsëritjes së procedurës ka qenë i qasshëm dhe efektiv, pra jo një iluzion dhe fiktiv, për një palë që pretendon se organet gjyqësore dhe organet e tjera ia kanë mohuar një të drejtë të tillë.

Objekt i kërkesës për kontroll të kushtetutshmërisë sipas nenit 113.7 të Kushtetutës çdoherë është një akt individual i një autoriteti publik, kurse kërkesa e palës (**petitumi**) konsiston në realizimin e një lirie dhe të drejte konkrete nga kapitujt II dhe III të Kushtetutës, që mund të jetë cenuar me vendimin e tillë. Kjo nënkupton se, në rastin konkret, **Gjykata Kushtetuese** duhet të vlerësojë nëse mjete juridik i mishëruar në institucionin e përsëritjes së procedurës ka qenë efektiv dhe i qasshëm për palën, si dhe nëse vendimi i Gjykatës Supreme (apo i ndonjë gjykate apo organi tjetër në ndonjë procedurë gjyqësore apo administrative) ka qenë i arsyetuar dhe i bazuar në Kushtetutë dhe përcaktimet ligjore. Me këtë sqarim besoj se bëhet e qartë se vetë Gjykata Kushtetuese ka cenuar nenin 32 të Kushtetutës, duke e shpallur veten si jokompetente *ratione materiae* për të vendosur për një të drejtë konkrete të palëve.

Nuk mund të jetë një gjykatë kushtetuese jokompetente *ratione materiae* nëse në Kushtetutën e vendit ekziston e sanksionuar e drejta për **ankesë të plotë kushtetuese**, siç është rasti me nenin 113.7 të Kushtetutës. Kjo për arsyen e thjeshtë se objekt i kontrollit të kushtetutshmërisë sipas këtij neni është çdo vendim që qwe65rfundimtar i çdo autoriteti publik, kurse kërkesa (**petitumi**) e palës çdoherë pohon se vendimi i tillë ka shkaktuar cenim të lirive dhe të drejtave nga kapitulli II dhe III i Kushtetutës. Edhe atëherë kur pala nuk bën kualifikimin e duhur juridik-kushtetues të kërkesës, siç ka ndodhur në këto katër raste që u diskutuan më sipër, vetë Gjykata Kushtetuese është ajo që duhet të trajtojë ankesën në mënyrë të duhur dhe jo të shpallet jokompetente *ratione materiae*.³⁰ Për çështjet e pastra kushtetuese, si këto që janë objekt i këtyre katër vendimeve, Gjykata Kushtetuese nuk është në raport vertikal sovraniteti kundrejt **Gjykatës Supreme** dhe organeve të tjera, por në raport horizontal, si një autoritet shtetëror me monopol kushtetues për t'u kujdesur dhe siguruar supremacinë (epërsinë) e Kushtetutës, jo të ikjes nga përgjegjësia përmes interpretimit tërësisht të gabuar të precedentëve të **Gjykatës së Strasburgut**.

Si argument shtesë i kësaj shërben edhe redaktimi i nenit 23 [“Tërheqja e palës”] të **Ligjit nr. 03/L-121 për Gjykatën Kushtetuese të Republikës së Kosovës** (më tej “Ligji nr. 03/L-121”), i cili thekson qartë se “Gjykata Kushtetuese do të vendosë për çështjet që iu janë referuar në mënyrë ligjore nga ana e palëve të autorizuar pavarësisht tërheqjes së palës nga procedura”. Kjo dispozitë gjendet në pjesën e dispozitave të përgjithshme të **Ligjit nr. 03/L-121**, pra vlen për secilën procedurë të

³⁰ Një argument mw shumëw pwr kwtw mund tw jetw neni 23 [“Tërheqja e palës “] i Ligjit Nr. 03/L 121 pwr Gjykatwn Kushtetuese, i cili thot: “Gjykata Kushtetuese do të vendosë për çështjet që i’u janë referuar në mënyrë ligjore nga ana e palëve të autorizuar pavarësisht tërheqjes së palës nga procedura.”.

nisur pranë **Gjykatës Kushtetuese**. Si e tillë, kjo dispozitë përbën standard që gjendet në të gjitha vendet që kanë gjyqësi të ndara kushtetuese të modelit evropian/kelsenian dhe ka për qëllim që t'ua mundësojë gjykatave kushtetuese për të luajtur maksimalisht rolin e tyre të gardianit të kushtetutës dhe supremacisë (epërsisë) së saj, edhe atëherë kur palët për një arsye ose tjetër tërhiqen nga kërkesa e tyre fillestare. Kjo sepse supozohet që gjykatat kushtetuese çdoherë do të trajtojnë një çështje të ngritur kushtetuese kur një gjë të tillë e diktojnë interesat e mbrojtjes së kushtetutshmërisë nacionale.

3. Precedenti i tretë: *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtajnit (dec)*, nr. 29061/08, 11 maj 2010

Në këtë rast edhe më dukshëm vjen në shprehje përdorimi jokompetent dhe i pavend i precedentëve të Strasburgut nga **Gjykata Kushtetuese**. Këta precedentë, siç do të provohet në vijim, në fakt, fare nuk kanë të bëjnë dhe nuk mund të gjejnë aplikim në rastin e shpallur si të papranueshëm *ratione materiae* nga kjo Gjykatë. Të shohim në vijim si duket kjo.

Që në fillim theksojmë se ky precedent ka pasur të bëjë me ekzekutimin e një vendimi meritator të **Gjykatës së Strasburgut në Principatën e Lihtenshtajnit** (e cila kishte humbur rastin kundër shtetasit të saj), pra me jo ekzekutim të vendimit të një gjykate nacionale të një shteti anëtar të Konventës.

Parashtruesit në këtë rast kanë kërkuar nga qeveria e **Lihtenshtajnit** kompensim për shkak të caktimit të tokës së tyre (parcelës së caktuar), si pronë në të cilën nuk mund të ndërtohet. Kjo ka ndodhur më 15 korrik 1997. Këtë kërkesë e ka refuzuar qeveria e **Lihtenshtajnit** më 2 qershor 1998. Ky vendim qeveritar është apeluar në **Gjykatën Administrative**. Në këtë procedurë, e cila është mbyllur me vendimin refuzues të datës 25 qershor 1999, si ndërhyrës është paraqitur komuna në të cilën ka qenë parcela e shpronësuar. Në një parashtresë të arsyetuar gjërësisht, kjo komunë ka kërkuar që **Gjykata Administrative** ta refuzojë kërkesën e tyre për kompensim. Kjo kërkesë është miratuar. Vendimi **Gjykatës Administrative** është bazuar në shkresat e lëndës, duke mos ia komunikuar fare kërkesve parashtresën e komunës që ka ndërhyrë si palë e tretë në këtë proces. **Gjykata Administrative** këtë e ka arsyetuar me faktin se parashtresa fare nuk ka ndikuar në vendimin e saj meqë çdo gjë ka qenë e qartë në baza të shkresave ekzistuese të lëndës.

Një përgjigje të ngjashme refuzuese, parashtruesit e kishin marrë edhe nga **Gjykata Kushtetuese e Lihtenshtajnit**: në vendimin e saj lidhur me ankesën kushtetuese të palëve, kjo Gjykatë kishte konstatuar se moskomunikimi i palëve të parashtresës së komunës së involvuar ku gjindej prona e kërkesve nuk ka çënuar të drejtën e tyre për gjykim të drejtë për shkak se, përkundër faktit që parashtresa ka përmbajtur

informata të reja, ajo nuk ka pasur asnjë ndikim në vendimmarrjen e **Gjykatës Administrative**.³¹

Pas kësaj, çështja kishte mbërritur në Strasburg përmes aplikacionit të datës 12 tetor 2000. Me vendimin e vet të datës 19 maj 2005, **Gjykata e Strasburgut** ka konstatuar se kishte pasur cenim të nenit 6.1 të Konventës pikërisht për shkak se palave në procedurë, kërkuesve, nuk iu ishte dhënë mundësia për të komentuar parashtrësën e komunës ku gjendej prona e tyre objekt kontesti. Në mënyrë shumë të saktë profesionale, Strasburgu ka vërejtur se kjo mangësi e vendimamrjes nacionale nuk ishte adresuar si duhet nga gjykatat e **Lihtenshtajnit**. Si e tillë, sipas vlerësimit të Starsburgut, ajo nuk ka mund të eliminohet vetëm për faktin se palët kanë pasur të drejtë në ankesë kushteuere, ngaqë **Gjykata Kushtetuese e Lihtenshtajnit** nuk bën rishqyrtimin e tërësishëm faktik dhe juridik të rasteve.³² Kjo, në thelb, është kështu edhe në Kosovë dhe në çdo gjykatë kushtetuese ku ka **ankesë të plotë dhe gjysëm të plotë kushtetuese** sepse, sipas parimit të subsidiaritetit, gjykatat kushtetuese kujdesen vetëm për eliminimin e shkeljeve të natyrës kushtetuese pa hyrë në vlerësimin e fakteve dhe cilësimeve juridike të bëra nga ana e gjykatave nacionale dhe autoriteteve të tjera që merren me çështjet e interpretimit të ligjeve me qëllim të zbatimit.

Siç mund të vërehet, **parimi i subsidiaritetit** këtu ka kuptim tjetër nga parimi i subsidiaritetit të gjykatave nacionale kundrejt **Gjykatës së Starsburgut**. Në rastin e fundit, ai parim derivohet nga Konventa dhe ka të bëjë me shtete nacionale. Sipas tij, shtetet anëtare zotohen për vënien në jetë të Konventës dhe standardet e saj të ndërhuara nga **Gjykata e Starsburgut**, rrethanë që nuk është prezent në nivel nacional sepse nuk ka zotim të gjykatave të rregullta për zbatim të kushtetutës nacionale, por vetëm detyrim kushtetues për një gjë të tillë.

Gjykata e Strasburgut kishte refuzuar si të pabazuar kërkesën për satisfacion të drejtë sipas nenit 46 të Konventës për shkak se nuk kishte gjetur lidhje kauzale në mes të shkeljes së nenit 6.1 dhe kompensimit të drejtë sipas nenit 41 të Konventës. Palët kishin dështuar të provonin se shkelja e nenit 6.1 të Konventës ka rezultuar në një dëm të konsiderueshëm që mund të futej nën kornizat e nenit 41 të Konventës. E thënë me fjalë të tjera, Strasburgu këtu nuk ka gjetur ansjë lidhje kauzale në mes të garancioneve procedurale nga neni 6.1 i Konventës dhe një të drejte materiale nga neni 41 i saj.

Ishte refuzuar dhe kërkesa e palëve për **përsëritje të procedurës** për shkak se shtetet anëtare plotësojnë detyrimet sipas vendimeve të **Gjykatës së Starsburgut** në mënyrë

³¹ *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtajnit* (dec), nr. 29061/08, 11 maj 2010. 2. *The proceedings in the case of Steck-Risch and Others v. Liechtenstein, application no. 63151/00 a. The proceedings before the domestic courts.*

³² *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtajnit* (dec), nr. 29061/08, 11 maj 2010. 2. *The proceedings in the case of Steck-Risch and Others v. Liechtenstein, application no. 63151/00. b. The proceedings before this Court.*

diskrecionale dhe të mvetësishme. Përveç rasteve të rralla kur vetë **Gjykata e Starsburgut** me vendim të vet cakton mënyrën e zbatimit (ekzekutimit) të vendimit të saj, në të gjitha rastet tjera, konform nenit 46 të Konventës, vetë shtetet anëtare kanë marrë zotim se do të gjejnë mënyrat përkatëse për të vënë në jetë vendimet e saj. Për rastet kur Strasburgu bën një gjë të tillë, pra kur vet i cakton modalitetet e ekzekutimit (zbatimit) të vendimit të saj, në këtë precedent është cituar rasti i njohur *Assanidze v Georgia* (2004),³³ përkatësisht paragrafët 200-202 të aktgjykimit për këtë rast. Për rastin që diskutojmë këtu kanë rëndësi më të madhe paragrafët 198-201 të rastit në fjalë: në këto dy paragrafe, **Gjykata e Starsburgut** ka theksuar se është detyrë e shteteve anëtare që të ndëprejnë cenimin e Konventës në mënyrë të menjëhershme dhe t' u ofrojnë palëve një kompensim të drejtë, pa marrë parasyshë që rendi i brendshëm juridik mund të mos parashikoj një gjë të tillë. Kjo është kështu, gjithnjë sipas vlerësimit të Strasburgut, për shkak se synim duhet të jetë që sa më shumë të rikthehet gjendja ashtu siç ka qenë para cenimit të Konventës. Në kuadër të masave për të arritur një gjë të tillë, sipas këtij precedenti, shtetet anëtare zotohen për të harmonizuar rendet e tyre juridike me rendin e ndërtuar sipas zotimeve dhe standardeve të Konventës. Kjo është kështu, sipas përcaktimit të shprehur në paragrafin 202 të precedentit si më sipër, si pasojë e faktit që vendimet e Strasburgut janë të natyrës deklarative ashtu që ngelet që vetë shtetet anëtare të Konventës të ndërmarrin krejt masat e nevojshme për të siguruar liritë dhe të drejtat nga Konventa.

Në po këtë paragraf, **Gjykata e Starsburgut** ka thënë se kjo gjendje rrjedh nga diskrecioni i shteteve konform parimit të barazisë sovrane që përket në parimin e vlerësimit të lirë nga ana e tyre të mënyrave për vënie në jetë të detyrimeve që dalin nga vendimet e Strasburgut. Sikundër shihet këtu vlerësimi i lirë nuk ka të bëjë me gjykata nacionale por me shtetet sovrane që janë anëtarë të Konventës. Kjo lidhet drejtpërdrejtë me masat diskrecionale që shtetet i synojnë dhe marrin me qëllim ndërprerjen e cenimeve të një të drejte dhe ofrimin e satisfacionit të drejtë ashtu siç e ka përcaktuar me vendim **Gjykata e Starsburgut**.

Tani i kthehemi sërish rastit, të cilin **Gjykata Kushtetuese** e ka marrë si precedent.

Pasi kishin fituar rastin në **Strasburg**, palët u janë drejtuar autoriteteve vendore, këtë herë me kërkesë për të rihapur (përsëritur) procedurat e mbyllura për kompensim të dëmit, bazuar në vendimin e **Gjykatës së Strasburgut** që gjente shkelje të nenit 6.1 të Konventës. Ata kishin besuar se **Lihtenshtajni** kishte detyrim për rihapjen e procedurave. Një kërkesë e tillë ishte refuzuar, fillimisht nga **Gjykata Administrative**, si gjykatë me juridiksion origjinal në çështjen në fjalë, pastaj edhe nga **Gjykata Kushtetuese e Lihtenshtajnit**, e cila kishte theksuar se cenimi i nenit 6.1 të Konventës nuk nënkuptonte që shtetet nacionale duhet të rihapnin procedurat e mëhershme në të cilat Strasburgu kishte gjetur shkelje të nenit 6.1 të Konventës. **Gjykata Administrative** kishte thënë se rihapja e procedurave nuk parashikohej me

³³ COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *CASE OF ASSANIDZE v. GEORGIA* (Application no. 71503/01). *JUDGMENT*. STRASBOURG 8 April 2004.

legjislacionin e brendshëm për procedurat administrative në rastet kur Strasburgu gjen shkelje të Konventës, në këtë rast të nenit të saj 6.1.

Këtë herë, me rastin e kontrollit kushtetues të vendimit të **Gjykatës Administrative, Gjykata Kushtetuese** kishte thënë se ky konstatim i saj jo vetëm që nuk ishte arbitrar, për dallim nga hera e parë, por edhe se bëhej fjalë për një gjendje krejtësisht të re që nuk kuptohej nga parashtruesi i kërkesës për përsëritje të procedurës. Sipas Gjykatës Kushtetuese, konstatimi i Strasburgut për cenim të nenit 6.1 të Konventës nuk përbën fakt apo provë të re mbi bazën e të cilës mund të rihapet procedura sipas legjislacionit vendor, por vlerësim juridik të ri të rastit. Kjo nënkuptonte që konstatimi i shkeljes së nenit 6.1 të Konventës ka qenë një stasifikacion të mjaftueshëm për palën, në kuptim të nenit 41 të Konventës. Përtej kësaj, i njëjti nuk mund të përdoret për qëllime të tjera, në veçanti si fakt apo provë e re. Këto janë konstatime të **Gjykatës Kushtetuese të Lihtenshtajnit** lidhur me rihapjen e procedurës mbi bazën e konstatimeve të Strasburgut që gjejnë shkelje të nenit 6.1 të Konventës.

Gjykata e Strasburgut, në këtë precedent më tej thekson se vetë ajo do të kishte dhënë urdhër për një formë tjetër të kompenzimit të drejtë sipas nenit 41 të Konventës vetëm nëse një gjë e tillë do të kishte qenë e domosdoshme për të adresuar thelbin e kërkesës. Kjo, më tutje, nënkuptonte, gjithnjë sipas vlerësimit të Strasburgut, se shtetet anëtare duhet të vendosin për modalitetet e rihapjes së procedurave në rastet kur **Gjykata e Strasburgut** konstaton cenim të Konventës, siç bëjnë disa shtete, si p.sh.: **Austria, Gjermania dhe Zvicra**, ku përsëritja e procedurës lejohet ligjërisht pas çdo vendimi që gjen shkelje të normave të Konventës dhe standardeve të vëna nga Strasburgu.

Përcaktimi i modaliteteve të mënyrës së ekzekutimit të vendimeve të Gjykatës së Strasburgut është detyrë e shtetit, jo e gjykatave nacionale (të rregullta apo kushtetuese), konstaton vendimi për këtë rast³⁴. Atëherë, pyetja e cila shtrohet këtu është se kush duhet të kujdeset për zbatimin e vendimeve të Strasburgut? Këtë pyetje ia kishin parashtruar kërkuarit **Gjykatës Kushtetuese në Lihtenshtajn**, për ta përsëritur të njëjtën edhe në **Gjykatën e Strasburgut**.³⁵ Përgjigja e kësaj të fundit u dha me vendimin e saj që diskutohet këtu. Në të theksohej se për ekzekutimin e vendimeve të Strasburgut kujdeset **Komiteti i Ministrave i Këshillit të Evropës** (më tej shkurt: “Komiteti Ministrave” ose vetëm “Komiteti”), detyrim ky konform nenit 46 të Konventës. Me këtë rast u theksua se vendimet e **Gjykatës së Strasburgut** kanë natyrë kryesisht deklarative. Këtë rrethanë e ka konstatuar edhe Komiteti përmes rezolutës së vet të datës 20 dhjetor 2006. Kjo nënkuptonte që ekzekutimi i vendimeve

³⁴ *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtajnit* (dec), nr. 29061/08, 11 maj 2010. 2. *The proceedings in the case of Steck-Risch and Others v. Liechtenstein, application no. 63151/00.* 3. *The proceedings at issue: a. The proceedings instituted before the Administrative Court. i. Proceedings before the Administrative Court & ii. Proceedings before the Constitutional Court.*

³⁵ *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtajnit* (dec), nr. 29061/08, 11 maj 2010. 2. *The proceedings in the case of Steck-Risch and Others v. Liechtenstein, application no. 63151/00. The proceedings at issue: a. The proceedings instituted before the Administrative Court. i. Proceedings before the Administrative Court & ii. Proceedings before the Constitutional Court. b. The proceedings instituted directly before the Constitutional Court.*

ishite jashtë ingerencave të **Gjykatës së Strasburgut**, ani se mënyra dhe modalitetet e këtij ekzekutimi përcaktohen nga vetë ajo. Kjo nuk ndryshon asgjë që në konstatimin tonë më sipër se cdoherë u lihet shteteve anëtare mundësia për të rregulluar mënyrat dhe masat për vënien në jetë të vendimeve të Strasburgut, përfshirë këtu rastet kur përsëritja e procedurës shihet si mënyrë e ofrimit të satisfacionit të drejtë sipas nenit 41 të Konventës.³⁶ E thënë me fjalë të tjera, në rastin konkret, vendimi i **Gjykatës së Strasburgut** që konstatonte shkelje të nenit 6.1 të Konventës, nuk nënkuptonte se autoritetet e **Lihtenshtajnit** detyroheshin të rihapnin procedurat e mbyllura nëse një gjë e tillë nuk parashikohej me legjislacionin e brendshëm të këtij vendi, siç kishte qenë rasti në fjalë.

Në vijim si më sipër, **Gjykata e Strasburgut** kishte konstatuar se ishte e papranueshme *ratione materiae* kërkesa e palëve për përsëritje të procedurës duke u bazuar në vendimin e **Gjykatës së Strasburgut** mbi cenimin e nenit 6.1 të Konventës të datës 19 maj 2005 (i cituar më lartë). Kjo papranueshmëri u bazua në dy arsye. Në rend të parë, kërkuessit në procedurën e dytë të nisur në Strasburg nuk ankohen për cenim të nenit 6.1 të Konventës në kuptim të asaj që gjykimi ka qenë i padrejtë dhe i paanshëm, por për atë se organet vendore, **Gjykata Administrative** dhe **Gjykata Kushtetuese në Lihtenshtajn**, nuk kanë rihapur procedurat mbi bazën e shkeljes së konstautar në Strasburg të neni 6.1 të Konventës me vendimin e sipërcituar të datës 19 maj 2005. Kjo është kështu sepse neni 6.1 i Konventës gjen zbatim vetëm në procedurat e përfundura me vendim të formës së prerë dhe jo në ato që fare nuk kanë ndodhur dhe nuk kanë statusin e gjykimit.

Si arsye e dytë për papranueshmëri në këtë rast ka shërbyer fakti që mbikëqyrja e ekzekutimit të vendimeve të Strasburgut i takon **Komitetit të Ministrave**, jo autorit të vendimeve. Kjo, megjithatë, nuk do të thotë se procedura e ekzekutimit dhe sjellja e shteteve përgjegjëse kundrejt vendimeve të **Gjykatës së Strasburgut** që gjejnë shkelje dhe ekzekutimit të tyre nuk mund të prodhojnë çështje të tjera që mund të jenë objekt i kërkesave të reja për **Gjykatën e Strasburgut**. Kjo, sipas Strasburgut, mund të ndodhë vetëm nëse bëhet fjalë për fakte dhe prova të reja, siç kishte qenë një rast kundër **Zvicrës** ku **Gjykata e Strasburgut** kishte gjetur shkelje të nenit 10 të Konventës. Në këtë rast, i njohur si rasti *Verein gegen Tierfabriken Schöeiz (VgT)* (2009), autoritetet zvicerane nuk kishin mundësuar rihapjen e procedurave, siç kishte kërkuar vendimi origjinal i **Gjykatës së Strasburgut**, me qëllim që pala të arrinte satisfacionin e plotë duke rishpallur reklamën e vet të ndaluar nga autoritete zvicerane. Ky nuk ishte rasti, sipas arsyetimit të Strasburgut, në rastin e **Lihtenshtajnit** që diskutojmë këtu: kërkesa për përsëritjen e procedurës në këtë vend nuk parashikohej si mënyrë për adresimin e çënimeve të Konventës. **Shteti i Lihtenshtajnit**, me një fjalë, nuk ishte zotuar se do të rihapte procedurat e mbyllura me vendim të formës së prerë në ato raste kur Strasburgu do të konstatonte cenim të

³⁶ *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtajnit* (dec), nr. 29061/08, 11 maj 2010. 2. *The proceedings in the case of Steck-Risch and Others v. Liechtenstein, application no. 63151/00*. 3. *The proceedings at issue*. 4. *The Resolution of the Committee of Ministers of the Council of Europe*. "... Individual measures;... General measures.

nenit 6.1 të Konventës, siç kishin bërë disa vende që u cituan më sipër (**Austria, Gjermania dhe Zvicra**).

Rihapja e procedurave si pasojë e cenimit të Konventës, me qëllim të adresimit të vendimeve të **Gjykatës së Strasburgut** që gjejnë shkelje të nenit 6.1 të Konventës, përbën një ndër rekomandimet e Komitetit, me të cilin fuqishëm ishte pajtuar edhe vetë **Gjykata e Strasburgut** në vendimin e sipërcekur kundër **Lithenshtajn-it**. Në faqen 12 të vendimit, Strasburgu kishte theksuar në mënyrë shprehimore, *inter alia*, për sa vijon³⁷:

“[...] Gjykata lidhur me këtë çështje në tërësi pajtohet me Rekomandimin No. R (2000) 2, miratuar nga Komiteti i Ministrave, ku shtetet anëtare të Konventës ftohen për të siguruar dhe ofruar mundësi të përshtatshme për rihapjen e procedurave në nivel vendor çdoherë kur Gjykata ka gjetur cenimet e Konventës. Komiteti konfirmon që masat e tilla për ekzekutim të vendimeve të GJEDNJ përfaqësojnë “mënyrën më efektive, nëse jo të vetmen, për arritjen e *restitutio in integrum*” (shih *Verein gegen Tierfabriken Schöeiz (VgT) (no. 2)*, cituar më sipër, §§ 33 dhe 89, dhe “Praktika relevante vendore dhe nga e drejta ndërkombëtare”, si më sipër).”

Kjo që u tha deri këtu lidhur me këtë rast, besojmë se ia bën lexuesit të qartë se **Gjykata Kushtetuese** ka gabuar rënd kur ka interpretuar në mënyrë arbitrare praktikën e **Gjykatës së Strasburgut**, duke vënë veten në pozitën e saj në raport me gjykatat e rregullta sa i përket kontrollit kushtetues të vendimeve të këtyre të fundit. Zbatimi i nenit 53 të Kushtetutës, që sanksionon precedentët e Strasburgut si burim formal të së drejtë kushtetuese në sferën e lirive dhe të drejtave të njeriut, paraqet një çështje krejtësisht tjetër nga substitiuimi (zëvendësimi) i **Gjykatës Kushtetuese** në vend të **Gjykatës së Strasburgut**. Si pasojë e këtij substitiuimi (zëvendësimi) arbitrar nga ana e Gjykatës Kushtetuese del edhe gabimi tjetër, ai i ngatërrimit të zotimeve që ka shteti i **Kosovës** ndaj Konventës me detyrimin kushtetues nga neni 53 i Kushtetutës, që detyron **Gjykatën Kushtetuese** dhe çdo autoritet tjetër publik për të vënë në jetë jurisprudencën e **Gjykatës së Strasburgut**. Ajo jurisprudencë, siç e kemi parë, ka të bëjë me krijimin e standardeve minimale të cilat shtetet anëtare duhet t'i vejnë në jetë në sferën e lirive dhe të drejtave të garantuara me Konventë. Me standard minimal, siç u pa edhe nga rekomandimi i Komitetit e me të cilin në tërësi pajtohet Gjykata Strasburgut në rastin e **Lihtenshtjanit**, nënkuptohet lejimi i rihapjeve të procedurave të mbyllura me vendim të formës së prerë çdoherë kur Strasburgu gjen një cenim të nenit 6.1 të Konventës.

Në rastin e **Lihtenshtjanit**, të cilin **Gjykata Kushtetuese** e ka marr si bazë për vendosje, fare nuk bëhet fjalë për kërkesë për përsëritje të procedurës për shkak të gjetjes së cenimit të Konventës së konstatuar nga Strasburgu, por për ankesë të re kushtetuese me të cilën parashtruesit kosovar kanë pretenduar se iu janë shkelur të

³⁷ *Steck-Risch dhe të tjerët kundër Lihtenshtjanit (dec)*, nr. 29061/08, 11 maj 2010. 2. *The proceedings in the case of Steck-Risch and Others v. Liechtenstein, application no. 63151/00. COMPLAINT: THE LAW.*

drejtat e tyre kushtetuese nga neni 31 i Kushtetutës. Kualifikimi juridik i palës këtu fare nuk ka rëndësi, sepse gjatë kontrollit kushtetues të vendimeve të autoriteteve publike sipas nenit 113.7 të Kushtetutës, **Gjykata Kushtetuese** ka për detyrë të vlerësoj kushtetutshmërinë e vendimit individual që kontestohet marrë në tërësinë e tij, pa marr parasysh çfarë thotë pala. Kjo është kështu edhe për faktin se përfaqësimi me avokat në **Gjykatën Kushtetuese** nuk është i detyrueshëm, siç nuk është i tillë në shumicën e vendeve të Evropës.

Në të njëjtën kohë, Kosova nuk është anëtarë i **Këshillit të Evropës** (më tej shkurt “KE”) dhe nuk ka asnjë detyrim për të nxjerrë legjislacion implementues të zotimeve nga Konventa, siç kanë bërë **Austria, Gjermania** dhe **Zvicra** dhe një numër i madh i vendeve ish-komuniste, legjislacion që do të detyronte rihapjen e procedurave gjyqësore të mbyllura me vendim të formës së prerë në rastet kur konstatohet një shkelje e Konventës, e nenit 6.1 të saj. Kjo për arsye të thjeshtë se ato vendime nuk janë fare kundër Kosovës. Në të vërtetë, asnjë vendim i Strasburgut nuk mund të ketë efekt **inter partes** ndaj Kosovës. Si parim, u tha më sipër, vendimet e **Gjykatës së Strasburgut** edhe ashtu kanë, marrë në tërësinë e tyre, **karakter deklarativ**. Ato deklarojnë një cenim ose jo të Konventës dhe, për pasojë, një cenim të zotimeve të shteteve anëtare që kanë marrë me rastin e hyrjes në Konventë. Nëse kjo është kështu, e sigurisht që e tillë është, atëherë duhet thënë se jurisprudenca e Strasburgut që ka karakter deklarativ duhet të interpretohet me qëllim ekskluziv për t’i siguruar në Kosovë standardet minimale në sferën e lirive dhe të drejtave të njeriut, dhe jo të bëhet cenimi i tyre në instancën e fundit të drejtësisë në Kosovë, në **Gjykatën Kushtetuese**.

Kjo nënkupton se vendimet individuale të autoriteteve publike në Kosovën e pavarur dhe sovrane nuk mund të përjashtohen nga kontrolli kushtetues me arsyetimin se janë *ratio materiae* jashtë juridiksionit të **Gjykatës Kushtetuese**. Neni 113.7 i Kushtetutës është i qartë: ai përfshinë çdo vendim të karakterit individual të autoriteteve publike në Kosovë. Neni 53 i Kushtetutës, ndërkaq, shërben si dispozitë ku ankorohet burimi kryesor i të drejtës kushtetuese kosovare me karakter precedenti dhe, si çdo burim tjetër, duhet të interpretohet para zbatimit (implementimit) të tij në një rast apo mosmarrëveshje konkrete. Ai zbatim (implementim) i precedentit në një rast apo mosmarrëveshje konkrete nënkupton subsumimin (nën vënien) nga ana e Gjykatës Kushtetuese të gjendjes së konkrete faktike që formon një rast apo mosmarrëveshje kushtetuese nën standardet e vendosura nga precedentet e Strasburgut. Ky detyrim kushtetutës shtrihet, **mutatis mutandis**, edhe ndaj çdo autoteriteti tjetër publik që vendos për liritë dhe të drejtat e njeriut në territorin e Kosovës. Kjo nënkupton, e thënë me fjalë të tjera, se **Gjykata Kushtetuese** dhe çdo autoritet tjetër publik në Kosovë ka për detyrim që seclën situatë konkrete që përmban një rast apo mosmarrëveshje të natyrës kushteuese ta interpretoj sipas standardeve të vëna me vendimet e Strasburgut. Kjo në asnjë rast dhe në asnjë mënyrë nuk do të thotë dhe nuk nënkupton që **Gjykata Kushtetuese** dhe autoritetet tjera publike në **Kosovë** mund të substituohen (zëvendësohen) në vend të **Gjykatës së Strasburgut** sepse marrëdhëniet e saj në domenin e të drejtës së brendshme nuk janë marrëdhënie sovraniteti, siç janë ato të **Strasburgut** kundrejt shteteve të tjera anëtare të

Konventës: roli dhe pozita e **Gjykatës Kushtetuese** nuk përcaktohet me Konventë por me Kushtetutë, në veçanti me dispozitat e saj të neneve 4 dhe 112–118.

Për t'u kthyer sërish te lëshimet e **Gjykatës Kushtetuese**, në rastin e cilësuar nga ky organ kosovar si përsëritje e procedurës, kjo si më sipër nënkupton në veçanti tri gjëra: e para, se **Gjykata Kushtetuese** mund të mohojë juridiksionin *ratione materiae* në çështjet e përsëritjes së procedurës vetëm nëse një gjë e tillë thuhet shprehimisht në Kushtetutë, në dispozitat që normojnë juridiksionin e saj kushtetues; e dyta, e kundër me këtë, se **Gjykata Kushtetuese** detyrohet të urdhëroj përsëritjen e procedurave të mbyllura me vendim të formës së prerë vetëm atëherë kur kjo përbën detyrim ndërkombëtar të Kosovës për prishjen e vendimeve nacionale çdoherë kur Strasburgu gjen shkelje të dispozitave të Konventës, pra në rastet që kanë të bëjnë me **Kosovën**; dhe, së fundi, meqë asnjëra nga situatat e sipërme nuk mund të vlejë për **Kosovën**, atëherë nuk ka rrugë tjetër pos asaj që **Gjykata Kushtetuese** çdoherë të vlerësoj kushtetutshmërinë e vendimeve refuzuese për përsëritje të procedurës, por jo duke shpallur rastin të papranueshëm *ratione materiae* përmes përdorimit të precedentëve të Strasburgut në mënyrë jokritike dhe pa vend. Në rastet kur kërkohet vlerësimi kushtetutshmërisë kundrejt garancie procedurale nga neni 31 i Kushtetutës, **Gjykata Kushtetuese** çdoherë duhet të shikoj nëse vendimi i marrë, në tërsinë e tij, është i përlyer me cenime kushtetuese të cilësdo natyrë, siç vepron në rastet tjera.

Kjo nuk do të thotë se **Gjykata Kushtetuese** rastet e kërkesave që tërthorazi kanë të bëjnë me përsëritjen e procedurës nuk mund t'i shpall si papranueshme *ratione materiae*. Ajo mund ta bëjë një gjë të tillë por duke vlerësuar papranueshmërinë kundrejt situatës faktike pa u thirrur në precedentin e Strasburgut që përcakton standardet minimale në materien e përsëritjes së procedurës, si dhe duke mos e luajtur rolin e një gjykate ndërkombëtare. Një situatë e tillë do të ishte, ta zëmë, sikur rasti apo mosmarrëveshja e vendosur të kishte karakter jo-kushtetues, përkatësisht karakter të një vendimi të nxjerrë nga një organ në vijim të ushtrimit të autorizimeve **iure imperi** (si pushtet), jo të atyre autorizimeve që kanë natyrë **iure gestionis** (si e drejtë private kontraktuale). I tillë ka qenë, ta zëmë, rasti i **Feronikelit**,³⁸ rast në të cilin **Gjykata Kushtetuese** ka dështuar të ndërtojë një precedent ku do të mund të mbështetej në të ardhmen. Objekt kontrolli kushtetues ka qenë vendimi i një kompanie private për ndërprerje të marrëdhënies së punës të një punëtori. Gjykata ka vendosur se rasti është i palejueshëm jo *ratione materiae*, por për shkak të mosshtrjes së mjeteve juridike (sic!)³⁹. Jo vetëm kaq! Gjyqtarët që nuk u pajtuan

³⁸ Rasti KI 178/18. Aktvendim për Papranueshmëri. Parashtrues: Bujar Hoti. Vlerësim i kushtetutshmërisë së vendimit për ndërprerje të marrëdhënies së punës së 1 marsit 2013. **Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës**. Prishtinë, më 27 mars 2019 Nr. ref.:RK 1330/19.

³⁹ Si precedent për të mbështetur këtë qëndrim të vetin, Gjykata ka përdorur një rast penal, rastin KI 07/09, *Demë dhe Besnik Kurbogaj*, të 19 majit 2010, paragrafët e tij 28-29. Këtë e ka bërë në paragrafin 27 të Aktvendimit, në të cilin thuhet:

“Gjykata konkludon, se parashtruesi i kërkesës në rastin konkret ka hequr dore nga e drejta e tij për ta shfrytëzuar mjetin juridik, i cili në pajtim me ligjin e zbatueshëm ishte në dispozicion të tij, prandaj, konkludohet se ai nuk i kishte shteruar të gjitha mjetet juridike të parapara me ligj (shih: rasti i Gjykatës Kushtetuese, nr. KI07/09, *Demë dhe Besnik Kurbogaj*, 19 maj 2010, paragrafet 28-29).”

me moshterjen e mjeteve juridike si shkak për papranueshmëri nuk thanë që behej fjalë për një rast të qarta të mungesës nga ana e Gjykatës të juridiksionit *ratione materiae*, por për papranueshmëri *ratione personae*⁴⁰. Vështirë se mund të kuptohet çfarë ka të bëjë këtu *ratione personae* si shkak për papranueshmëri.

4. Precedenti i katërt: *Nistler kundër Austrisë*, nr. 24912/08, Vendim i 19 nëntorit 2013

Në këtë rast bëhet fjalë për kërkesë për përsëritje të një pjese të procedurës në një rast civil (**restitutio in integrum**), pra për përsëritjen vetëm të një veprimi të pa ndërmarrë procedural me të cilin kishte përfunduar procedura për shkak të mungesës së palës, por pa fajin e saj⁴¹. Këtu, pra, bëhet fjalë për një rast të vendosur në nivel nacional, por jo të përfunduar me vendim të formës së prerë, përkatësisht nuk bëhet fjalë për kërkesë të palës për përsëritje të procedurës së mbyllur me vendim të formës së prerë duke u bazuar në një vendim pozitiv të **Gjykatës së Strasburgut** që gjen shkelje të nenit 6.1 të **Konventës** (siç ishte rasti si më sipër). Rasti është shpallur i papranueshëm nga ana e **Strasburgut** në fazën fillestare bazuar në nenin 35 para. 3 (a) dhe 4 të **Konventës** (fjalja e parë e dispozitës që normon shpalljen e papranueshme të një kërkesë si pasojë e papajtueshmërisë *ratione materiae* me dispozitat e Konventës).

Ky rast edhe më dukshëm shpërfaq jo kompetencën e **Gjykatës Kushtetuese** me rastin e ushtrimit të juridiksionit të saj nga neni 113.7 i Kushtetutës. Kjo është kështu për dy arsye: e para, sepse bëhet fjalë për rastin kur kërkesa për përsëritje të pjesës së caktuar të procedurës, e mbështetur në nenin 6.1 të Konventës, është bërë dhe vendosur brenda instancave gjyqësore të **Austrisë**; dhe, e dyta, sepse në arsyetimin e vendimit refuzues të kërkesës së aplikuesit, **Gjykata e Strasburgut** ka treguar se jo çdoherë dhe jo në të gjitha rastet mund të përdoret *ratione materiae* si shkak për papranueshmëri të kërkesës.

Ky citim po ashtu është krejtësisht arbitrar për dy arsye: e para, se këta dy paragrafë të këtij rasti fare nuk kanë të bëjnë me mos shterje të mjeteve juridike në kuptimin formal, por për mos ngritje nga ana e parashtruesit të disa çështjeve kushtetuese gjatë procedurave penale kundër tij (sic!); dhe, e dyta, se në këtë precedent fjala ka qenë për procedura të zhvilluara para organeve shtetërore, ku parashtruesi ka lëshuar ndërmarrjen e disa hapave në dobi të tij. Në rastin e **Feronikelit**, ndërkaq, bëhet fjalë për një vendim të marr në një procedurë ku marrëdhëniet janë të natyrës tërësisht private (**iure gestionis**), nga një kompani që nuk ushtron autorizime publike. Moshterja e mjeteve juridike si shkak për papranueshmëri në këtë rast nuk ka asnjë kuptim dhe logjikë.

⁴⁰ Paragrafi 9 i Aktvendimit. Pyetja që shtrohet këtu është kjo: çfarë ndodhë kur pala t'i ketë shterur mjetet juridike pas një kohe? A nuk është ky vendim mesazh për palën se rasti i saj do të jetë i pranueshëm pasi të jen shterur mjetet juridike?!

⁴¹ “[...] 19. The Court notes that the main issue of the present application is the applicability of Article 6 of the Convention to proceedings concerning the reinstatement of a party in civil proceedings.”. **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L’HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**. FIRST SECTION DECISION Application no. 24912/08. *Johann NISTLER against Austria*. Në internet: [https:// sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/24912-08-nistler-v-austria-decyzja-europejskiego-521-490408](https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/24912-08-nistler-v-austria-decyzja-europejskiego-521-490408) (shikuar në dhjetor 2020).

Sa i përket çështjes së parë, natyrës së vendimit të kontestuar, **Gjykata e Strasburgut** ka theksuar se këtu fjala ka qenë për një vendim interlokutor (të ndërmjetëm), me objekt kërkesën për rikthim në gjendje të mëparshme të procedurës për shkak të lëshimit të palës për të qenë prezent në seancë. Lidhur me këto lloje të vendimeve, **Strasburgu** ka gjetur se jo çdoherë mund të përjashtohet zbatimi i nenit 6 të Konventës ndaj tyre për shkak se edhe në fazat e ndërmjetme të procedurës mund të vendoset për të drejtat civile të palëve në kuptim të nenit 6 të Konventës. Si precedentë për këtë ka marrë disa raste lidhur me masat e përkohshme, lidhur me pezullimin e procedurave gjyqësore, si dhe lidhur me ekzekutimin e vendimeve gjyqësore. Si një shembull ka marrë një rast të vendosur në **Serbi**, mirëpo në të cilin ka gjetur se vendimi interlokutor (ndërmjetëm) për rikthim në gjendjen e mëparshme ka pasur efekt të drejtpërdrejt në liritë dhe të drejtat civile të palës, e cila më pastaj ka fituar rastin në **Gjykatën e Strasburgut** pikërisht mbi bazën e shkeljes së nenit 6.1 të Konventës⁴². Për këtë arsye, **Strasburgu** ka theksuar se jo në të gjitha rastet e vendimeve procedurale nuk gjen zbatimin e nenit 6.1 të Konventës: nuk janë vendimet e natyrës procedurale ato që përcaktojnë zbatimin ose jo të nenit 6.1 të Konventës, por fakti nëse me to vendoset mbi të drejtat civile të palëve, pa marrë parasysh se vendimet në fjalë nuk kanë natyrë të vendimit meritor. Kjo nënkupton, gjithnjë sipas **Gjykatës së Strasburgut**, se objekti dhe qëllimi i disa vendimeve procedurale, siç janë ato lidhur me vënien e masës së përkohshme, pezullimin e procedurës, ekzekutimin e vendimeve gjyqësore dhe të ngajshme, në disa raste kanë efekte të drejtpërdrejta në të drejtat civile në kuptim të nenit 6.1 të Konventës⁴³.

Menjëherë pas kësaj, **Gjykata e Strasburgut** është kthyer në trajtimin e situatave të zbatimit të nenit 6 të Konventës kur ato kanë të bëjnë me vendimet e formës së prerë me të cilat është vendosur lidhur me të drejtat civile në kuptim të nenit 6 të Konventës. Në këto raste, **Strasburgu** ka theksuar se mund të ekzistojnë dy faza: faza e parë dhe faza e dytë. Në të parën, gjykata përkatëse vlerëson nëse ekzistojnë zhvillime të reja që arsyetojnë rihapjen e procedurave të mbyllura me vendim të formës së prerë. Kjo do të thotë se **Gjykata e Strasburgut** i referohet secilit sistem juridik evropian dhe çdo procedure gjyqësore që ka vendosur lidhur me të drejtat civile të qytetarëve në kuptim të nenit 6 të Konventës, gjë që shihet nga precedentët që i citon me këtë rast⁴⁴. Në fazën e dytë, nëse gjykata e dhënë vendore ka vlerësuar se ekzistojnë kushtet për rihapje të procedurave të përfunduara me vendim të formës së prerë, atëherë në tërësi vlejné standardet e nenit 6 të Konventës në procedurat e reja të rihapura sepse këtu vendoset sërish lidhur me të drejtat civile në kuptim të këtij neni.

Pas këtij konstatimi, **Gjykata e Strasburgut** vjen deri te një konstatim tjetër jashtëzakonisht i rëndësishëm, të cilin **Gjykata Kushtetuese** në tërësi e ka injoruar.

⁴² Cf. **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**. FIRST SECTION DECISION Application no. 24912/08. *Johann NISTLER against Austria*, paragrafi 23.

⁴³ *Ibid.*, paragrafët 20-21 & 24.

⁴⁴ *Ibid.*, paragrafi 21.

Këtu, në të njëjtën paragraf, në paragrafin 22 të vendimit, **Strasburgu** vjen deri te konkludimi, *inter alia*, që thotë si vijon:

“[...] Gjykata, megjithatë, ka pranuar se në raste shumë specifike dhe të rralla, neni 6 mund të zbatohet edhe ndaj kërkesave për përsëritje të procedurës, atëherë kur përsëritja e tyre mbetet mjeti i vetëm juridik dhe vendimtar për të adresuar cenimet e të drejtave civile dhe mbrojtjen e të drejtave dhe detyrimeve civile të kërkuarëve (shih *Melis v. Greece*, no. 30604/07, §§ 18-20, 22 July 2010).”

Në fund të këtij precedenti, **Gjykata e Strasburgut** analizon nëse këto si më sipër mund të gjejnë zbatim në rastin konkret, për të përfunduar se parimet si më sipër këtu nuk gjejnë zbatim për faktin e thjeshtë se vendimi i ndërmjetëm (interlokutor) në këtë rast nuk ka pasur asnjë efekt dhe ndikim në të drejtat civile të parashtruesit të kërkesës. Qëllimi i vetëm i tij ka qenë për t'i hapur rrugë gjykimit dhe vendosjes lidhur me kërkesën meritorë, e cila në kohën e marrjes së vendimit në **Strasburg** ka qenë duke u zhvilluar në vendin e origjinës, në **Austri**. Kjo do të thotë, për pasojë, se këtu nuk ka pasur vend për zbatimin të nenit 6.1 të Konventës ngaqë nuk është vendosur për të drejtat civile të parashtruesit të kërkesës: një gjë e tillë vendoset kur të gjykohet në procedurat e rinisura pas marrjes së vendimit interlokutor (të ndërmjetëm) të përshkruar si më sipër⁴⁵.

5. Precedenti pestë: *Dichev kundër Bullgarisë*, nr. 1355/04, Aktgjykim i 27 janarit 2011

Parashtruesi i kërkesës në këtë rast ka ngritur disa kërkesa të natyrës procedurale dhe një kërkesë të natyrës materiale. Të llojit të parë janë kërkesat që bazohen në garancitë procedurale nga neni 6.1 të Konventës dhe kanë të bëjnë me: mohimin e të drejtës për qasje në gjykatë, zvarritjen e paarsyeshme të procedurave dhe cenimin e barazisë së armëve. E llojit të dytë, ndërkaq, është kërkesa materiale që bazohet në nenin 1 të Protokollit 1 të Konventës (e drejta e pronësisë).⁴⁶ Neve këtu na intereson vetëm pjesa e vendimit që ka të bëjë me kërkesën e palës për përsëritje të procedurës dhe pohimet e tij lidhur me cenimin e barazisë së armëve, për shkak se kjo pjesë është përdorur në mënyrë arbitrare nga Gjykata Kushtetuese për të arsyetuar vendimmarrjen e vet në **rastin e dytë: rastet KI 80/15, KI 81/15 dhe KI 82/15 (të bashkuara)**.

Gjykata e Strasburgut në vendimin për refuzim të kërkesës për përsëritje të procedurës ka theksuar se një kërkesë e tillë nuk mbështetet në garancitë procedurale të nenit 6.1 të Konventës, pa dhënë arsye të tjera pos citimit të praktikës së saj të mëhershme, të cilën ne e kemi përpunuar më sipër. Nga ato që kemi parë më sipër, sipas Strasburgut, neni 6.1 i Konventës nuk gjen zbatim, në parim, në rastet e kërkesave për përsëritje të procedurës. Kjo është kështu sepse, në këto lloje të

⁴⁵ Ibid., paragrafët 25-27 dhe pjesa operative e vendimit.

⁴⁶ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. CASE OF DICHEV v. BULGARIA** (*Application no. 1355/04*) JUDGMENT. STRASBOURG 27 January 2011. FINAL. 20/06/2011. Paragrafët: 3, 21, 32 & 35.

kërkesave nuk vendoset për të drejtat civile në kuptim të nenit 6.1 të Konventës ashtu që edhe zbatimi i garancive procedurale nuk ka kuptim. Aty ku gjen zbatim neni 6.1 i Konventës, gjithnjë sipas praktikës gjyqësore në Strasburg që citohet nga vetë **Gjykata Kushtetuese** në rastin e saj të dytë si më sipër (*rastet KI 80/15, KI 81/15 dhe KI 82/15 (të bashkuara)*), bëhet fjalë për rastet në të cilat preken të drejtat civile të palëve në procedurë.

Këto janë standardet minimale të ndërtuara në **Strasburg** lidhur me garancitë procedurale nga neni 6 i Konventës. Kur mbikëqyr realizimin e këtyre standardeve nga ana e shteteve anëtare, **Gjykata e Strasburgut** vepron si gjykatë kushtetuese⁴⁷. Këto standarde duhet t'i vëj në jetë **Gjykata Kushtetuese** në pajtim me nenin 53 të Kushtetutës, jo të substituohet (zëvendësohet) në vend të **Gjykatës së Strasburgut**, sepse nuk është gjykatë ndërkombëtare por gjykatë nacionale. Nëse **Gjykata Kushtetuese** i shikon gjërat nga këndvështrimi i një gjykate ndërkombëtare duke u mbështetur në premisën se garancitë procedurale nga neni 6.1 i Konventës nuk zbatohen në rastet e kërkesave për përsëritje të procedurës, atëherë ajo i krijon vetes një diskrecion për vendosje arbitrare: parashtresat në Gjykatë kanë për objekt një kërkesë për kontroll kushtetues të një vendimi të organit publik. Kërkesat për përsëritje të procedurës, ndërkaq, u takojnë procedurave autonome që zhvillohen dhe vendosen në gjykatat e rregullta: atje mund të ndodhin padrejtësitë kushtetuese për të cilat ankohet pala dhe që kanë një **petitum** tërësisht kushtetues që është larg gjendjes faktike në origjinë të krijimit të rastit. Gjykata Kushtetuese ka për detyrë për të konstatuar nëse vendimi i gjyqësorit të rregullt është i përlyer me shkelje kushtetuese në të gjitha fazat e kërkesave për përsëritje të procedurës dhe jo të konstatoj se nuk zbatohet neni 6 i Konventës në procedurat në fjalë sepse nuk ka statusin e një gjykate ndërkombëtare. Nëse në praktikën e Strasburgut neni 6.1 i Konventës nuk gjen zbatim në të gjitha kërkesat që tërthorazi kanë të bëjnë me përsëritje të procedurës, kjo nuk nënkupton se pala dhe shtetasit e shteteve anëtare të Konventës janë të privuar nga e drejta për të kërkuar përsëritjen e procedurës si një mjet juridik i njohur në të gjitha sistemet juridiko-kushtetuese të Evropës.

Nuk mund të kontestohet fakti se përsëritja e procedurës përbën një mjet dhe institut të rëndësishëm juridik nacional në çdo vend evropian, që ka natyrë tërësisht autonome. Ky nuk është rasti me **Gjykatën e Strasburgut**, ku përsëritja e procedurës mund të urdhërohet vetëm përjashtimisht si mjet i vetëm për ofrimin e satisfaksionit të drejtë nga neni 41 i Konventës. Në nivel nacional, ndërkaq, përsëritja e procedurës nuk është garanci procedurale por institut dhe mjet i fuqishëm juridik për realizimin e lirive dhe të drejtave të qytetarve të përcaktuara qartë me kushtetutë dhe ligjet nacionale. Nuk ka procedurë gjyqësore (civile, penale dhe administrative) në sistemin kontinental dhe sistemin e të drejtës së përgjithshme (**common law**) që nuk njeh

⁴⁷ Robert Harmsen, "The European Court of Human Rights as a 'Constitutional Court': Definitional Debates and the Dynamics of Reform". Në John Morison, Kieran McEvoy, and Gordon Anthony (eds.), *Judges, Transition, and Human Rights* (Oxford University Press: 2007) fq. 33-54; Janneke Gerards, "The European Court of Human Rights". Në András Jakab, Arthur Deyve, Giulio Itzcovich (eds.), *Comparative Constitutional Reasoning*, fq. 237-276 në fq. 239-241.

institutin që normon mjetin juridik të përsëritjes së procedurës, duke përcaktuar në mënyrë të qartë kushtet dhe rrethanat për përdorimin e tij. Në këtë kuptim, instituti në fjalë është një e drejtë e palëve në procedurë që mund të shfrytëzohet sipas kushteve dhe afateve kohore të përcaktuara qartë me ligje nacionale. Mohimi i kësaj të drejte përbën jo vetëm cenim kushtetues por edhe cenim të dispozitave të Konventës, pikërisht të atyre dispozitave të saj që kanë të bëjnë me nenin 13 që garanton të drejtën për mjet efektiv juridik.

E drejta e përsëritjes së procedurës, u mor vesh, nuk ekziston si një e drejtë autonome që figuron në tekstet kushtetuese të vendeve nacionale, për arsye të thejshtë se nuk është në natyrën e dispozitave kushtetuese që të përmbajnë një të drejtë të tillë. Si e tillë, ajo përfshihet në kuadër të dispozitave të së drejtës pozitive kushtetuese në kuptim të nenit 6.1 të Konventës. Si institut, ndërkaq, përsëritja e procedurës rregullohet me norma juridike mbi procedurat relevante në nivel nacional (administrative, penale dhe civile), që janë të qarta, konkrete dhe mjaft të detajuara. Kur mohimi i këtij instituti me vendim kushtetues afekton të drejtat tjera konkrete kushtetuese të natyrës materiale, siç janë, ta zëmë, e drejta e pronës, e drejta e privatësisë, e drejta e qasjes në dokumente publike, e drejta për të qenë i barabartë në një procedurë penale etj., një vendim i tillë mohues domosdo që prek (afekton) të drejtat civile dhe garantitë e tjera të natyrës juridiko-civile dhe juridiko-penale nga neni 6.1 i Konventës. Nga kjo del se kontrolli i kushtetutshmërisë sipas nenit 113.7 të Kushtetutës nuk lejon asnjë hapësirë që **Gjykata Kushtetuese** të luajë rolin e një gjykate ndërkombëtare, sepse në mes saj dhe organeve të tjera nuk ekziston një marrëdhënie sovraniteti por marrëdhënie të qarta kushtetuese ku secili prej tyre ka jurisdiksion të qartë kushtetues. Në kuadër të këtij jurisdiksioni bën pjesë edhe ai nga neni 113.7 i Kushtetutës që i jep **Gjykatës Kushtetuese** të drejtën ekskluzive për vlerësim kushtetues të vendimeve për refuzim të kërkesës për përsëritjen e procedurës pranë gjykatave të rregullta. Me këtë rast Gjykata si parametër mund t'i përdorë garantitë procedurale nga neni 31 i Kushtetutës lidhur me nenin 6.1 i Konventës për shkak të thjeshtë se përsëritja e procedurës ka një natyrë autonome, të përcaktuar me ligje sistemike procedurale nacionale në një mënyrë të qartë dhe të detajuar. E thënë me fjalë të tjera, për faktin se mohimi i kërkesës për **përsëritje të procedurës** bëhet në një procedurë të veçantë dhe autonome, që quhet **kërkesë për përsëritje të procedurës**, bën që aty të zbatohen të gjitha garantitë nga neni 31 i Kushtetutës në lidhje me nenin 6 të Konventës, si dhe dispozitat tjera mbi liritë dhe të drejtat kushtetuese nga kapitulli i dytë dhe i tretë i Kushtetutës. Jo vetëm kaq! Siç e pamë më sipër, në jurisprudencën e **Gjykatës së Strasburgut** zbatohen garantitë procedurale edhe ndaj kërkesave që kanë natyrë të përkohshme, përkatësisht **interlokutore** dhe **jomeritore**, për shkak se ato prekin liritë dhe të drejtat e shtetasve të shteteve anëtare të Konventës.

Asnjëri prej dy funksioneve të **Gjykatës së Strasburgut**, funksioni mbikqyrës i zbatimit të Konventës nga ana e shteteve anëtare dhe funksioni kushtetues si vënës i standardeve minimale lidhur me liritë dhe të drejtat e garantuara me Konventë, nuk mund të ushtrohen nga asnjë gjykatë kushtetuese nacionale. Në rast se një gjykatë kushtetuese e një vendi anëtar në Konventë do të vendoste pozitivisht lidhur me

ankesën kushtetuese që ka për objekt të tërthortë rrëzimin e kërkesës për përsëritje të procedurës nga gjykatat dhe organet tjera, për çfarëdo arsyeje, atëherë ajo nuk do të urdhëronte përsëritjen e procedurës por vetëm konstatimin e cenimit të standardeve minimale mbi garancitë procedurale nga neni 6.1 i Konventës. Këto cenime kanë ndodhur në një procedurë autonome që quhet **përsëritje e procedurës** dhe që ka kornizë të qartë brenda së cilës mund dhe duhet të zhvillohet. Çdo mohim i kësaj të drejte, pra të drejtës për të kërkuar përsëritje të procedurës sipas kushteve dhe procedurave të përcaktuara ligjore, përbën cenim të së drejtës për qasje në gjyq. E drejta për qasje në gjyq hyn në kuadër të garancioneve procedurale nga neni 6.1 i Konventës, gjë që e ka konstatuar vetë **Gjykata e Strasburgut** në rastin kundër **Bullgarisë** që diskutojmë këtu.⁴⁸ E kemi fjalën për mohimin që ndodh në procedurat pranë gjykatave të rregullta dhe organeve të tjera të juridiksionit të përgjithshëm. Kur kjo ndodh pranë Gjykatës Kushtetuese, atëherë kemi të bëjmë me cënimin e të drejtës për mjete juridike nga neni 32 i Kushtetutës.

Në procedurat sipas nenit 113.7 të Kushtetutës vjen deri te anulimi i vendimit përfundimtar të gjykatës së rregullt apo i organit tjetër për shkak të cenimit të së drejtës materiale origjinale, ta zëmë të drejtës për pronë, siç ka qenë rasti me **Bullgarinë** që diskutojmë në këtë seksion, por për shkak të cenimit të garancive procedurale nga neni 6.1 i Konventës që mund të kenë ndodhur në kuadër të refuzimit pa të drejtë dhe në mënyrë arbitrare të kërkesës për përsëritje të procedurës nga ana e autoriteteve vendore. E njëjta vlen edhe për raportin e gjykatave kushtetuese nacionale kundrejt vendimeve të gjyqësorit të rregullt apo vendimit të organit tjetër vendimmarrës: në asnjë rast gjykatat nacionale nuk konstatojnë cenimin e të drejtave origjinale kushtetuese, ta zëmë të drejtës për pronë, por të garancive kushtetuese procedurale lidhur me mënyrën e shqyrtimit dhe vendosjes për kërkesën lidhur me përsëritjen e procedurës.

6. Precedenti gjashtë: *Oberschlick kundër Austrisë*, nr. 23727/94, Aktvendim për papranueshmëri i 21 marsit 1994

Ky vendim dhe disa të tjerë citohen në paragrafët 64-65 të Aktvendimit për Papranueshmëri në rastin **KI 07/17** (diskutuar më sipër si rasti tretë), mirëpo pa cituar asnjë paragraf të vetëm se si këto raste të **Strasburgut** pajtohen me rastin që ka vendosur **Gjykata Kushtetuese** (sic!). **Gjykata e Strasburgut**, ndërkaq, në secilin rast që e merr si precedent shtjellon se si ana e tij faktike dhe juridike përshtatet me rastin që ajo vetë e shqyrton dhe vendos. Të shohim në vijim si duket ky precedent dhe konteksti në të cilin është cituar nga **Gjykata Kushtetuese**.

Në vitin 1991, **Gjykata e Strasburgut** kishte gjetur cenim të nenit 10 të Konventës si pasojë e dënimit të parashtruesit për shpifje nga gjykatat austriake. Veç kësaj shkeljeje, **Strasburgu** kishte gjetur shkelje edhe të nenit 6.1 të Konventës për shkak

⁴⁸ Ibid., paragrafët 33 – 34 (këtu, megjithatë, **Gjykata Strasburgut** kërkesën e ka shpallur si qartazi të pabazuar).

se në apelim kishin marrë pjesë gjyqtarët e njëjtë që kishin qenë vendimmarrës në procedurat e tjera të të njëjtit rast. Bazuar në vendimin e vitit 1991 si më sipër, parashtruesi kishte kërkuar nga gjykatat vendore rihapjen e procedurave në të cilat ishte dënuar për shpifje, duke e cilësuar vendimin me të cilin kishte fituar rastin në **Strasburg** si një fakt i ri. **Gjykata Supreme e Austrisë** kishte refuzuar këtë kërkesë, në ndërkohë që e kishte pranuar kërkesën për anulim të vendimit në të cilin kishte pasur konflikt interesi të gjyqtarët që kishin marrë pjesë në dy instanca gjyqësore kundër parashtruesit të kërkesës. Arsyeja për refuzim të kërkesës për përsëritje të procedurës nga ana e gjykatave austriake konsistonte në atë se vendimi i **Strasburgut** nuk përbënte fakt të ri. Ai vendim, sipas **Gjykatës së Strasburgut**, nuk ishte asgjë tjetër pos një vlerësim dhe cilësim i ndryshëm i fakteve të njëjta për aq sa ato kanë të bëjnë me veprën e shpifjes⁴⁹.

Pas këtij refuzimi në nivel nacional, parashtruesi sërish iu është drejtuar **Strasburgut** me kërkesë për ekzekutim të vendimit me të cilin ishte konstatuar shkelja e nenit 10 të Konventës. **Gjykata e Strasburgut** ka refuzuar këtë kërkesë për ekzekutim të parashtruesit me arsyetimin se një gjë e tillë nuk bie *ratione materiae* në kuadër të juridiksionit të saj. Një gjë e tillë ishte juridiksion i **Komitetit të Ministrave**, i cili detyrimin për mbikëqyrje të ekzekutimit të vendimit të **Gjykatës së Strasburgut** e kishte kryer me rezolutën e vet të datës 14 dhjetor 1993.⁵⁰

Njëjtë si me shumicën e gjykatave kushtetuese, përfshirë Kosovën, vendimet e **Strasburgut** kanë karakter deklarativ, siç e theksuam më herët, dhe kanë natyrë të vetekzekutueshme. Organi që e mbikëqyr zbatimin e vendimeve, **Komiteti i Ministrave**, vetëm mund të konstatojë nëse ka ardhur deri te zbatimi i këtij zotimi për ekzekutim të vendimeve, zotim që shtetet anëtare e marrin me rastin e hyrjes në Konventë.

Në këtë kohë, **Austria** akoma nuk ka pasur në legjisllacionin e saj dispozita që detyrojnë rihapjen e procedurës për adresim të cenimit të Konventës si pasojë e vendimit jo të favorshëm për shtetin. Më pastaj, **Austria**, së bashku me **Gjermaninë** dhe **Italinë**, futet në mesin e shteteve që lejojnë rihapjen e procedurave sipas vendimit të **Gjykatës së Strasburgut** me të cilin konstatohet shkelja e Konventës. Në këtë grup hyjnë edhe disa vende ish-komuniste. Në këto vende, vendimi i **Strasburgut** shërben si fakt apo provë e re. Sikundër dihet, një fakt apo provë e re, në të gjitha vendet evropiane paraqitet ligjërisht njëri ndër kushtetet thelbësore për përsëritje të një procedure gjyqësore të mbyllur me vendim të formës së prerë.

Austria këtë ndryshim në legjisllacionin penal për qëllim të akomodimit të detyrimeve të saj ndaj vendimeve të **Gjykatës së Strasburgut** e ka bërë në vitin 1996 dhe atë vetëm pas dy vendimeve të dhëna kundër saj. Ky standard vlen vetëm sa i

⁴⁹ COMMISSION EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME / EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS. DÉCISION SUR LA RECEVABILITÉ. Application No. 23727/94 by Gerhard OBERSCHLICK against Austria. The Facts. Në internet: <https://www.menschenrechte.ac.at/orig/954/Oberschlickcv%20AZE.pdf> shikuar në dhjetor 2020).

⁵⁰ Ibid., paragrafi 1.

përket procedurave penale të mbyllura me vendim të formës së prerë, por jo edhe për procedurat civile dhe administrative: në këto raste, palët nuk kanë të drejtë të përdorin vendimin e **Gjykatës së Strasburgut** si një fakt të ri për rihapjen e procedurave të mbyllura me vendim të formës së prerë. Për këto raste vlen rregulli i mësipërm: **Komiteti i Ministrave** mbikëqyr vetëm zbatimin e vendimeve të **Strasburgut** dhe me një rezolutë konstaton nëse ka ndodhur ekzekutimi. Me kaq çdo gjë mbyllet.⁵¹

Nuk është kontestuese që në rastet e kërkesave për përsëritje të procedurës nuk bëhet fjalë për procedurë origjinale, sepse ajo është mbyllur me vendim të formës së prerë. Kjo bën që neni 6.1 i Konventës të mos gjejë zbatim sa i përket ankesave pranë **Gjykatës së Strasburgut** që pohojnë se niveli nacional ka ardhur deri te refuzimi i kërkesës për përsëritje të procedurës. Kjo është kështu, sepse neni 6 i Konventës përmban garanci procedurale për çdo procedurë që ka të bëjë me caktimin e të drejtave dhe detyrimeve civile apo me çështje penale në nivel nacional. Kjo nënkupton që nëse në nivel nacional ekzistojnë detyrime të marra ndërkombëtare, siç janë ato që parashikojnë se rihapja e procedurave ndodh çdoherë kur ka një detyrim ndërkombëtar për t'u vënë në jetë, atëherë vendimi ndërkombëtar, në këtë rast vendimi i **Strasburgut**, shërben si një fakt i ri dhe jo vlerësim tjetër i të njejtës situatë juridike. Në kohën e marrjes së vendimit si më sipër, **Austria** nuk ka pasur detyrim ndërkombëtar për një gjë të tillë sepse nuk ka pasur legjislacion që implementim detyrimin e tillë. Këtë e thamë më sipër.

Përveç këtij rasti, përsëritja e procedurës mund të shërbejë si mjet apo si mënyra e realizimit të satisfaksionit të drejtë, në fakt si mënyra e vetme për të adresuar ankesat e palës fituese të një rasti. Në këto raste, **Gjykata e Strasburgut** me vendimin e saj mund të përcaktojë se rihapja e procedurave përbën mënyrën dhe mjetin e duhur dhe të drejtën për rivënien e drejtësisë dhe restaurimin e të drejtave nga Konventa të cilat janë cenuar në një proces të mëhershëm juridik në nivel nacional. Këto i thamë në seksionit paraprak kur shënuam se vetë Strasburgu në paktin e vet gjyqësor ka theksuar se edhe në vendimet **interlokutore** (të ndërmjetme) mund të vijë në shprehje zbatimi i nenit 6 të Konventës, përfshirë këtu kërkesat për përsëritje kur ato janë të vetmet mënyra dhe mjete për vënien në jetë të zotimeve të shteteve anëtare që ato i kanë marrë me rastin e bërjes palë në Konventë.

Dy situatat si më sipër, megjithatë, nuk vlejnë kur dështimi i palës për të fituar drejtësi sipas kërkesës për përsëritje të procedurës ka ndodhur në nivel të procedurave nacionale. Kjo është kështu sepse Konventa len hapësirë të madhe veprimi për shtetet anëtare të **KE-së**: krejt që shtetet anëtare duhet të bëjnë është të ofrojnë procedura dhe mekanizma që më së miri mbrojnë të drejtat dhe liritë nga Konventa, përfshirë ato që kanë të bëjnë me përsëritjen e procedurave të mbyllura me vendim të formës

⁵¹ Cf. më shumë për këtë në: Hannes Treter, "The implementation of judgements of the European Court of Human Rights in Austria". Në Thomas Barkhuysen, Michiel Leonard van Emmerik and Piet Hein van Kempen (eds.), *The Execution of Strasbourg and Geneva Human Rights Decisions in the National Legal Order* (Martinus Nijhoff Publishers: The Hague/Boston /London, 1999) fq. 167-182 në fq. 176-181.

së prerë. Në kuptim të vënies në jetë të këtij zotimi duhen parë zgjidhjet juridike të të gjitha vendeve evropiane të cilat, pa asnjë përjashtim, përcaktojnë mekanizma të detajuar dhe të qartë me qëllim të vënies në jetë të institutit juridik në të cilin mishërohet mjete juridik i njohur si **përsëritja e procedurës**. Në kuadër të këtyre normave juridike hyjnë edhe normat kushtetuese, mbi të gjitha normat kushtetuese, ato ligjore dhe normat e natyrës tjetër, kushtetutshmëria e të cilave prezumohet. Mbi gjykatat nacionale kushtetuese bie detyrimi për të siguruar supremacinë (epërsinë) e kushtetutës nacionale dhe të krejt infrastrukturës tjetër juridike që bazohet në kushtetutë nacionale. Në sferën e lirive dhe të drejtave të njeriut, kur bëhet fjalë për **Kosovën**, detyrimi për sigurimin e supremacisë (epërsisë) së Kushtetutës nga ana e **Gjykatës Kushtetuese** reflektohet në detyrimin kushtetues nga neni 53 i Kushtetutës. Interpretimi i çdo rasti dhe mosmarrëveshjeje kushtetuese duhet të kryhet konform standardeve të vëna nga Gjykata e Strasburgut. Kjo nuk do të thotë, megjithatë, detyrim për t'u zëvendësuar (substituar) në vend të Gjykatës së Starsburgut, e cila është një mekanizëm ndërkombëtar i karakterit evropian.

Instituti përsëritjes së procedurës në **Kosovë**, si një mjet juridik, gëzon mbrojtje kushtetuese siç gëzojnë të gjitha mjetet juridike. Ajo hyn në kategorinë e mjeteve juridike në kuptim të nenit 32 të Kushtetutës. Mohimi i këtij mjete, përveç që përbën mohim të qasjes në gjykatë nga neni 6.1 i Kushtetutës, si njëri ndër përbërësit e këtij neni, siç e ka konstatuar vetë **Gjykata e Strasburgut** (në vendimin që diskutuam me herët), përbën cenim të nenit 32 të Kushtetutës. Nuk do mend, nga kjo që u tha, se është detyrë e **Gjykatës Kushtetues** që të vlerësojë, me qëllim të sigurimit të supremacisë (epërsisë) sipas nenit 16 të Kushtetutës, nëse e drejta për mjet juridik që quhet përsëritje e procedurës ka qenë e mohuar në mënyra jo kushtetuese, përkatësisht të vlerësojë nëse vendimi i marrë në këtë procedurë në çfarëdo mënyre është i përlyer me cenime të Kushtetutës.

7. Precedenti shtatë: *Dowsett kundër Mbretërisë së Bashkuar*, nr. 8559/08, Aktvendim për papranueshmëri i 4 janarit 2011

Ky rast ka pasur të bëjë me një dënim penal të përjetshëm të parashtruesit të kërkesës. Aplikacioni i tij në **Strasburg** ka pasur për **petitum** ekzekutimin e një vendimi të mëhershëm të **Gjykatës së Strasburgut** të vitit 2003, me të cilin vendim ishin gjetur shkelje të nenit 6.1 të Konventës (cenimi i barazisë së armëve për shkak të fshehjes së provave të favorshme për parashtruesin). Bazuar në këtë vendim, pala fituese kishte kërkuar ekzekutimin e tij, sërish në **Strasburg**, për shkak se autoritetet britanike nuk kishin ndërmarrë asnjë masë për të vënë në jetë këtë shkelje të konstatuar me këtë vendim.

Për dallim nga rastet e si më sipër, parashtruesi në aplikacionin e dytë për ekzekutim të vendimit të parë kishte theksuar se ishte i vetëdijshëm që neni 6.1 i Konventës nuk gjente zbatim në kërkesat për rihapje të procedurave të mbyllura me vendim të formës së prerë, nisur nga fakti se një gjë e tillë as nuk ishte kërkuar me vendimin origjinal (vendimi i parë i Strasburgut të vitit 2003). Këtë herë, parashtruesi theksonte se kishte ngel viktimë në kuptim të nenit 34 të Konventës dhe se gjendja e tij përbente cenim

të vazhdueshëm të saj. Në të njëjtën kohë, sa i përket nenit 6 të Konventës, parashtruesi thekson se kjo gjendje e vazhdueshme cenonte edhe këtë nen për shkak se ishte i privuar nga mbrojtja efektive. Sipas tij, në këto rrethana, kjo gjendje ku shteti i tij nuk kishte ndërmarr masat e duhura për evitim të cenimit të vazhdueshëm të Konventës përbente fakt dhe rrethanë të re për çka duhej të vendoste **Strasburgu** sipas **parimit të subsidiaritetit**.⁵²

Në vendimin e **Gjykatës së Strasburgut** lidhur me këtë rast, i dhënë mbi bazën e praktikës së saj të mëhershme lidhur me përsëritjen e procedurës, u trajtua dallimi në mes të dy situatave. Këto situata janë si vijon: e para, kur përsëritja e procedurës është kërkuar me vendimin e parë të **Gjykatës së Strasburgut** me të cilin është konstatuar cenimi i Konventës; dhe, e dyta, kur përsëritja e procedurës fare nuk është trajtuar në vendimin e parë të **Gjykatës së Strasburgut**, e cila, në të njëjtën kohë, me po atë vendim ka autorizuar shtetin përgjegjës që vetë të vlerësojë se cilat masa janë të duhura për t'u ndërmarrë në emër të ofrimit të satisfacionit të drejtë në kuptim të nenit 41 të Konventës.

Gjykata e Strasburgut me këtë rast e ka bërë të qartë se nuk ka të drejtë të urdhërojë rihapjen e gjykimit apo anulimin e dënimit të shqiptuar. Përjashtim nga kjo rregull bëjnë rastet kur me vendim të saj konstatohet cenimi i Konventës dhe parashkohet edhe përsëritja e procedurës si një ndër mënyrat për adresimin e cenimit të tillë të konstatuar (satisfaksioni i drejtë në kuptim të nenit 41 të Konventës, atëherë kur masat nacionale nuk mjaftojnë për të adresuar shkeljen e gjetur të Konventës). Këto janë vendimet e **Strasburgut** të llojit të parë si më sipër. Në rastin e vendimeve të llojit të dytë, ndërkaq, **Gjykata e Strasburgut** ka theksuar se shtetet palë në Konventë me të cilat ka të bëjë vendimi kanë të drejtë që vetë t'i zgjedhin mjetet adekuate për të adresuar shkeljen e konstatuar me vendim të saj. Rasti i parashtruesit të kërkesës së dytë, e vendosur me këtë vendim, ka pasur të bëjë pikërisht me situatën e dytë dhe, për pasojë, **Strasburgu** e shpalli kërkesën si të papranueshme.⁵³ Shënojmë këtu se, në të gjitha rastet e trajtuara këtu me këtë vendim, përfshirë praktikën e përdorur për këtë rast nga **Gjykata e Strasburgut**, bëhet fjalë, njëjtë si në rastin e sipërm, me kërkesa për realizimin e përsëritjeve të procedurave penale të mbyllura në nivel nacional, të cilat kanë pasur si baza një vendim të **Strasburgut** që ka gjetur shkelje të Konventës, pra jo me kërkesa për përsëritje të procedurave që kanë nisur dhe janë mbyllur ekskluzivisht në nivel nacional.

Në pjesën e vendimit që ka të bëjë me faktet e krijimit të rastit, **Gjykata e Strasburgut** ka dhënë pjesë të caktuara nga **Rekomandimi i Komitetit të Ministrave i datës 19 janar 2000, Rekomandimi 2000 (2)**, i cili i referohet ekzekutimit të vendimeve të marra në **Strasburg**. Këtë e ka bërë për të provuar sërish se nuk është detyrim i saj mbikëqyrja e ekzekutimit të vendimeve të **Gjykatës së**

⁵² **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME / EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. FOURTH SECTION DECISION AS TO THE ADMISSIBILITY OF.** *Application no. 8559/08 by James DOWSETT (No. 2) against the United Kingdom. "The Law"*.

⁵³ *Ibid.*

Strasburgut, por një detyrim që i takon **Komitetit të Ministrave**. Ky detyrim i mbikëqyrjes nuk largon detyrimin e shteteve anëtare sipas nenit 46 të Konventës, detyrim sipas të cilit shtete anëtare janë zotuar për të ekzekutuar vendimet e **Gjykatës së Strasburgut** në mënyrë vullnetare. U mor vesh, këtu bëhet fjalë për ekzekutimin e vendimeve në të cilat që janë palë vetë shtetet anëtare, pra jo për vendimet dhe standardet e **Gjykatës së Strasburgut** të ndërtuara në rastet tjera ku ato vetë nuk kanë qenë palë. Ky zotim, gjithnjë sipas rekomandimit të sipër cekur **Komitetit të Ministrave**, të cilin **Gjykata e Strasburgut** e citon me miratim, nënkupton marrjen e masave të tjera pos atyre që ka urdhëruar Strasburgu në vendimin e vet sipas nenit 41 të Konventës mbi satisfacionin e drejtë.

Ato masa në nivel nacional, të cilat shtetet anëtare rekomandohet që t'i ndërmarrin me qëllim të adresimit të shkeljeve të Konventës të konstatuara me vendim të **Gjykatës së Strasburgut**, kanë të bëjnë me rikrijimin e gjendjes së mëparshme (**restitutio in integrum**) që ka ekzistuar para cenimit të Konventës, për aq sa një gjë e tillë të jetë e mundur. Në këto masa nacionale, që kanë për qëllim krijimin e gjendjes së mëparshme (**restitutio in integrum**) mund të llogariten edhe përsëritjet e procedurave të mbyllura me vendime të formës së prerë, gjithnjë sipas Rekomandimit të datës 19 janar 2000 si më sipër, i cituar me miratim nga **Gjykata e Strasburgut**. Në fakt, në këtë kuptim, përsëritja e procedurës shfaqet si i vetmi mjet për adresimin e cenimit të Konventës. Këto observime të **Gjykatës të Strasburgut**, përsërisim sërish, të cilat mbështeten në tërësi në **Rekomandimin nr. 2000 (2) të Komitetit të Ministrave të datës 19 janar 2000**, të cekur si më sipër, kanë të bëjnë ekskluzivisht me ekzekutimin në nivel nacional të vendimeve të **Gjykatës së Strasburgut** përmes përsëritjes së procedurave të mbyllura me vendim të formës së prerë nga ana e autoriteteve gjyqësore të shteteve palë në Konventë. Këtu qartë është thënë se në disa situata, përsëritja e procedurave mund të paraqitet si mjete i vetëm për sanimin e shkeljes së konstatuar të Konventës.⁵⁴

Këto masa janë të domosdoshme, gjithnjë sipas vlerësimit të Strasburgut në këtë rast, sepse në disa situata, parashtruesi që ka fituar mund të përjetojë viktimizim të përhershëm si pasojë e moszbatimit të vendimit të **Gjykatës së Strasburgut**. Veç kësaj, ky viktimizim ndodh edhe atëherë kur shihet se vendimi i Strasburgut shpie në përfundimin që:

- vendimi i kontestuar nacional ka të meta dhe gabime serioze materiale në meritat e rastit; dhe
- cenimi i Konventës ankorohet në gabimet ose të metat procedurale të natyrës së rëndë, aq sa, si të tilla, hedhin dyshime të mëdha në rezultatin e dëmshëm që kanë prodhuar për parashtruesin e kërkesës.

⁵⁴ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME / EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. FOURTH SECTION DECISION AS TO THE ADMISSIBILITY OF** *Application no. 8559/08 by James DOWSETT (No. 2) against the United Kingdom. "The Facts". C. Execution of the Court's judgments: Recommendation No. R (2000) 2.*

Gjykata e Strasburgut, pikërisht në rastet si më lart, inkurajon shtetet anëtare që të ndërmarrin të gjitha masat për ndryshim në sistemin e brendshëm juridik-kushtetues me qëllim të adresimit të cenimeve të Konventës. Këtu bëhet fjalë për rastet kur vetë shtetet janë palë në një gjykim të tillë në të cilin është konstatuar cenimi i Konventës, kurse satisfaksioni i drejtë i dhënë me vendim të **Gjykatës së Strasburgut** nuk mjafton për rikthim në gjendjen e mëparshme (**restitutio in integrum**). Me fjalë të tjera, **Strasburgu** me këtë vendim që po e diskutojmë, në mënyrë eksplicite ka inkurajuar shtetet që edhe përsëritjen e procedurës ta fusin në sistemin e tyre nacional si mënyrë dhe mjet për adresimin e shkeljeve të Konventës, nëse një gjë e tillë shihet si rruga e vetme për të akomoduar cenimet e Konventës dhe eliminimin e viktimizimit të parashtruesit të kërkesës në të ardhmen.⁵⁵

8. Precedenti i tetë: *Franz Fischer kundër Austrisë nr. 27569/02, Aktvendim për papranueshmëri, i 6 majit 2003*)

Këtu **Gjykata e Strasburgut** në një mënyrë të shkëlqyer ka vënë në spikamë dy aspekte të nenit 6 të Konventës: e para, se procedurat juridike austriake që vihen në lëvizje sipas kërkesës për rigjykim duke u mbështetur në vendimet e **Strasburgut** që gjejnë shkelje të Konventës janë të ngjashme me institutin juridik të përsëritjes së procedurës në çështjet penale; dhe e dyta, se në këto procedura nuk vendoset për një akuzë penale në kuptim të fjalisë së parë të nenit 6.1 të Konventës, sepse vendimi për dënimin veç ka marrë formën e prerë, por vendoset nëse ekzistojnë kushtet për lejimin e rigjykimit të çështjes së gjykuar njëherë⁵⁶.

Pas konstatimit si më sipër, **Gjykata e Strasburgut** konstaton se kërkesa është e palejueshme *ratione materiae*, mirëpo jo pse një gjë e tillë nuk hyn në nenin 6.1 të Konventës, siç mendon gabimisht **Gjykata Kushtetuese** në paragrafin 65 të vendimit në rastin **KI 07/17**, por sepse këtu bëhet fjalë për ekzekutimin e vendimit të saj me të cilin është gjetur cenimi i nenit 7 të Protokollit 4 në Konventës. Për ekzekutim, thuhet më tej në vendim, nuk është kompetent ajo, por **Komiteti i Ministrave**. Këtë e ka theksuar në paragrafin e fundit para se të vendosë për papranueshmërinë e kërkesës në këtë rast⁵⁷.

Sikundër shihet, këtu vlejnë **mutatis mutandis**, krejt ato që u thanë më sipër për rastin e shtatë.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ **COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME / EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. FIRST SECTION DECISION AS TO THE ADMISSIBILITY OF. Application no. 27569/02**

by *Franz FISCHER against Austria*, seksioni “The Law”.

⁵⁷ Ibid.

Përfundim

Në secilin prej vendimeve të diskutuara dhe analizuara këtu vërehet se **Gjykata Kushtetuese** përdor standardin sipas të cilit në përsëritjet e procedurave nuk zbatohen neni 6 i Konventës lidhur me nenin 31 i Kushtetutës. Me këtë konstatim **Gjykata Kushtetuese** ka marrë rolin e një gjykate ndërkombëtare, duke qenë se ky veprim paraqet kontroll efektiv kushtetues të pajtueshmërisë se neni 31 të Kushtetutës me nenin 6 të Konventës. Ky nuk është jurisdiksion i **Gjykatës Kushtetuese**, këtu dhe askund gjetiu në Evropë e më gjerë. Në të njejtën kohë, **Gjykata Kushtetuese** në katër vendimet e diskutuara më sipër i ka lënë pazgjidhur, pa përgjigje, kërkesat e palëve që pohojnë cenime të lirive dhe të drejtave tyre kushtetuese, të kryera përmes vendimeve përfundimtare të gjykatave dhe organeve të tjera publike në Kosovë.

Teknika përmes së cilës bëhet kjo shkelje e lirive dhe të drejtave kushtetuese është kjo: katër kërkesa për cenim të lirive dhe të drejtave kushtetuese, të parashtruara sipas neni 113.7 të Kushtetutës, kanë për objekt të tërthortë refuzimin e kërkesave të tyre për përsëritje të procedurës nga ana e gjykatave të rregullta; **Gjykata Kushtetuese**, në ndërkohë lidhur me kërkesën e palëve për cenim të lirive dhe të drejtave të tyre me vendime përfundimtare të autoriteteve publike jep përgjigje uniforme dhe thotë se në kërkesat e palëve për përsëritje të procedurës nuk zbatohet neni 6 i Konventës; kjo nënkupton që, për pasojë, këto kërkesa janë *ratione materiae* jashtë juridiksionit të saj. Njw qasje e tillë e Gjykatës Kushtetuese bazohet në bindjen dhe besimin se precedentët e **Gjykatës së Strasburgut**, të cilat ajo i ka cituar, provojnë se neni 6 i Konventës nuk gjen zbatim në katër rastet që i ka cilësuar si kërkesa për përsëritje të procedurës. Ato nuk kanë qenë dhe nuk mund të jenë kërkesa për përsëritje të procedurës por kërkesa për vlerësim të kushtetutshmërisë së vendimeve të autoriteteve publike kosovare, përkatësisht pohime për cenim të neni 31 dhe neneve të tjera të Kushtetutës.

Citimet e bëra nga **Gjykata Kushtetuese** të precedentëve të Strasburgut janë pa vend dhe paraqesin citim arbitrar dhe atë për disa arsye. Në rend të parë, siç u pa nga si më sipër, ato precedentë në të shumtën e rasteve kanë të bëjnë me ekzekutimin e vendimeve të **Gjykatës së Strasburgut**, përkatësisht me kërkesën fillestare të palës për përsëritje të procedurës së mbyllur në shtetin e vet (shtetin e paditur), kërkesa që janë bazuar në vendime të Strasburgut të favorshme për palët. Pas dështimit të palëve fituese për t'i rihapur procedurat vendore duke u mbështetur në vendime të favorshme të **Gjykatës së Strasburgut**, të njëjtat janë drejtuar në **Strasburg** për ndihmë, këtë herë për ekzekutim të vendimit të favorshëm.

Gjykata e Strasburgut në të gjitha rastet e ka bërë të ditur se vendimet e saj kanë karakter deklarativ dhe janë të vetekzekutueshme, duke e lënë në diskrecion të shteteve anëtare të **Këshillit të Evropës** gjetjen e mënyrave të përshtatshme për përmbushjen e zotimeve të marra për zbatim të vendimeve të saj. Për ekzekutim të tyre, ndërkaq, sipas standardit ligjor, kompetent është **Komiteti i Ministrave**, asnjëherë **Gjykata e Strasburgut**. I vetmi përjashtim nga kjo janë rastet kur **Gjykata**

e **Strasburgut**, me vendim të vet përcakton përsëritjen e procedurës si mënyrë të vetme për të adresuar cenimin kushtetues, me synim rikthimin në gjendjen e mëparshme (**restitutio in integrum**).

Së dyti, edhe atëherë kur kërkesa për përsëritje të procedurës ka të bëjë me vendimet e organeve nacionale, precedentët e Strasburgut të përdorur nga **Gjykata Kushtetuese** interpretohen në mënyrë të gabuar. Kjo është kështu për shkak se rastet kur vendet anëtare të Konventës lejojnë përsëritjen e procedurave si pasojë e cenimeve të konstatuara nga **Gjykata e Strasburgut**, ato e bëjnë këtë mbi bazën e legjislacion implementues, të miratuar për vënien në jetë të zotimeve të tyre nga Konventa. Ky legjislacion lejon, siç u pa më sipër, ekzekutimin e vendimeve të **Gjykatës së Strasburgut** përmes hapjes së procedurave të mbyllura me vendim të formës së prerë. Këtu vendimet që gjejnë shkelje të Konventës shërbejnë si fakt apo rrethanë e re, cilësi kjo që fitohet përmes nxjerrjes së legjislacionit implementues me qëllim të zbatimit të vendimeve të **Gjykatës së Strasburgut** nga ana e shteteve anëtare të Konventës. Si shembuj përmenden rastet e **Austrisë, Gjermanisë dhe Italisë**, por edhe rastet e disa vendeve ish-komuniste. **Kosova** nuk hyn në asnjërin prej tyre sepse nuk ka asnjë legjislacion implementues për vënien në jetë të vendimeve të tilla ngaqë nuk është anëtare e **KE** dhe, për pasojë, as anëtar i Konventës dhe **Gjykatës së Strasburgut**. Kjo nënkupton se vendimet e saj për Kosovën kanë karakter deklarativ të dyfishtë: së pari, ato ngërthejnë standarde që duhen ndjekur kundrejt lirive dhe të drejtave kushtetuese, për aq sa ato korrespondojnë me liritë dhe të drejtat e garantuara me Kushtetutë; së dyti, ndër standardet e **Gjykatës së Strasburgut**, sikundër u pa, ishte edhe rihapja e procedurave të mbyllura me vendim të formës prerë në nivel nacional nëse ajo shihet si e vetmja mënyrë për të adresuar cenimin e Konventës me qëllim të rikthimit të gjendjes së mëparshme (**restitutio in integrum**).

Rastet kur vendet anëtare bëjnë rihapje të procedurave të mbyllura si pasojë e vendimeve të favorshme të **Gjykatës së Strasburgut** qw urdhwrojnë rihapjen, u referohen çdoherë vendeve anëtare të **KE**. Kjo, për pasojë, do të thotë se këtu bëhet fjalë për vendime **inter partes**. Edhe në këtë aspekt **Gjykata Kushtetuese** nuk mund të përdor precedentët e Strasburgut në mënyrën siç i ka përdorur : nuk ekziston asnjë vendim ku Kosova është palë dhe palë nuk mund të jetë sepse nuk është anëtare e **KE**-së. Ligjvënësi kosovar ka provuar në ligjet sistemike mbi procedurat civile⁵⁸ dhe

⁵⁸ Neni 141 ["Vendimet Gjyqësore"] i Ligjit Nr. 03/L-006 për Procedurën Kontestimore (*Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës*, Nr. 38, 20 shtator 2008, me ndryshimet dhe plotësimet e mëvonshme):

"141.1 Kur Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut konstaton se është shkelur ndonjë e drejtë ose liri themelore e njeriut e paraparë në Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe të Lirive të Njeriut dhe në Protokollin plotësues të Konventës, pala brenda afatit prej tridhjetë (30) ditësh nga dita që ka marrë formë të prerë vendimi i Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, mund të parashtrijë kërkesë për ndryshimin e vendimit me të cilin është shkelur ajo.

141.2 Kërkesa parashtrihet në Gjykatën e Kosovës që ka vepruar në shkallë të parë, në procedurën në të cilën është marrë vendimi, me të cilin është shkelur e drejta ose liria themelore e njeriut.

procedurat penale⁵⁹ të fus dispozita të ngjashme me Austrinë, Gjermaninë, Italinë dhe vendet tjera evropiane. Këto zgjidhje, megjithatë, nuk kanë asnjë efekt praktik sepse Kosova nuk është palë në Konventë.

Këto dy aspekte si më sipër **Gjykata Kushtetuese** fare nuk i ka pasur parasysh. Nuk mund t'i ketë parasysh sepse askund në asnjë rast nuk ka bërë analizimin e anëve faktike dhe juridike të precedentëve të **Gjykatës së Strasburgut** me rastin e zbatimit të tyre si burime të së drejtës kushtetuese në katër rastet si më sipër. Më këtë ajo ka bërë cenim të hapur të së drejtës për mjet juridik nga neni 32 i Kushtetutës. Ky cenim vjen si pasojë e faktit se ka lënë pa përgjigje kërkesat e palëve nga neni 113.7 i Kushtetutës, në katër rastet si më sipër, duke shpallur veten si organ pa juridiksion *ratione materiae*. Këto vendime, përbëjnë, në thelb, *deni de justice* (mohim të drejtësisë) për qytetarët për shkak se vendimmarrja në katër rastet e sipërcekura në mënyrë efektive paraqesin *non liquet*. Ironia e fatit është se këtu Gjykata shpall veten *non liquet* duke u mbështetur në nenin 6 të Konventës dhe precedentët e **Strasburgut**, në ndërkohë që funksioni parësor i futjes së detyrimit nga neni 53 i Kushtetutës ka qenë dhe është të pamundësojë ekzistimin e zbrastësirave juridike në lëmin e lirive të drejtave kushtetuese. Si e tillë, dispozita e këtij neni fuqizon **Gjykatën e Starsburgut** në sistemin kushtetues kosovar, duke ia mohuar asaj funksionin mbikqyrës ndaj zbatimit të Konventës por, në të njëjtën kohë, duke ia njohur precedentëve të saj statusin e burimit të drejtpërdrejtë të së drejtës kushtetuese.

Në Kosovë, **Gjykata e Strasburgut** nuk luan rolin e filtruesit të kërkesave nacionale për shkak se parimi i subsidiaritetit nuk vlen ndaj juridiksioneve që nuk janë anëtarë të **KE-së**. Në vend të kësaj, ajo luan rolin e kornizuesit të drejtpërdrejtë të esencës së vendimmarrjes sipas nenit 113.7 të Kushtetutës. Kjo për shkak të detyrimit kushtetues nga neni 53 i Kushtetutës, nen që detyron **Gjykatën Kushtetuese** për t'u furnizuar me

141.3 Në procedurën sipas kërkesës për ndryshimin e vendimit me të cilin është shkelur e drejta apo liria e njeriut, në mënyrë të përshtatshme zbatohen dispozitat e këtij ligji për përsëritjen e procedurës.

141.4 Në procedurën e përsëritur gjykata është e detyruar që t'i marrë në konsideratë qëndrimet e shprehura në vendimin e formës së prerë të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut me të cilin është konstatuar shkelja e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut.”

⁵⁹ Neni 433 [“Personat e autorizuar për të paraqitur kërkesë për mbrojtje të ligjshmërisë] i Kodit Nr. 04/L-123 të Procedurës Penale (*Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës* . Nr. 37, 28 dhjetor 2012) :

“ 1. Kërkesë për mbrojtje të ligjshmërisë mund të paraqesë Kryeprokurori i Shtetit, i pandehuri dhe mbrojtësi i tij. Pas vdekjes së të pandehurit, kërkesë për mbrojtje të ligjshmërisë në emër të tij mund të paraqesin personat e paraparë në nenin 424, paragrafi 1. fjalja e fundit e këtij Kodi.

2. Kryeprokurori i shtetit, i pandehuri, mbrojtësi i tij dhe personat e paraparë në nenin 424, paragrafi 1. fjalja e fundit e këtij Kodi mund të paraqesin kërkesë për mbrojtje të ligjshmërisë brenda tre (3) muajve nga dita kur të pandehurit i është dorëzuar vendimi gjyqësor i formës së prerë. Nëse kundër vendimit të gjykatës themelore nuk paraqitet ankesë, afati rrjedh nga dita kur vendimi merr formë të prerë.

3. Kur me vendim të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut është vërtetuar se me vendim përfundimtar janë shkelur të drejtat e njeriut në dëm të të pandehurit, afati për paraqitjen e kërkesës për mbrojtjen e ligjshmërisë rrjedh nga dita kur vendimi i Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut i dorëzohet të pandehurit.

4. Pavarësisht nga dispozitat e nenit 432, paragrafi 2. i këtij Kodi, kërkesë për mbrojtje të ligjshmërisë nga paragrafi 3. i këtij neni mund të paraqitet edhe kundër vendimit të Gjykatës Supreme të Kosovës.”

material argumentativ me origjinë nga **Strasburgu**, i cili detyrimisht duhet të reflektohet në arsyetimin e secilit vendim që merret sipas nenit 113.7 i Kushtetutwts

Nga hulumtimet bashkëkohore të institutit antik *non liquet*, del se ai zakonisht lind si rezultat i humbjes së kuorumit në vazhden e përjashtimit masiv të gjyqtarëve⁶⁰ dhe, pak më rrallë, në të drejtën ndërkombëtare publike, edhe si rezultat i ekzistimit të zbrastësirave juridike në sistem.⁶¹ Historia e së drejtës na mëson, megjithatë, se asnjë vend modern nuk lejon që gjyqtaret ta shpallin veten *non liquet*. Shpallja e tillë përbën mohim të drejtësisë (*deni de justice*), gjë të cilën nuk mund ta bëjnë gjyqtaret sepse ata konsiderohen sipas kushtetutës dhe ligjit *functus officio*.⁶² Dikur, në kohet e vjetra, shpallja *non liquet* iu lejohej vetëm magjistarëve romak. Në literaturë është vërejtur se e drejta romake, në fakt, ngelet sistemi i vetëm juridik që iu ka lejuar magjistarëve të drejtën për të shpallur veten *non liquet* apo të paaftë në një rast apo mosmarrëveshje të parashtruar për vendosje dhe zgjidhje, por vetëm sa i përket dyshimeve apo paqartësive të natyrës juridike.⁶³ Më vonë, në shekullin e 19-të, një veprim i tillë i gjyqtarëve ka qenë vepër penale në disa vende evropiane (Franca, Gjermania, Austria)⁶⁴.

Mbase rasti i jurisprudencës së nisur nga **Gjykata Kushtetuese** do të shënohet si rasti i dytë, pas sistemit juridik romak, në të cilin një organ kushtetues shpall veten *non liquet*, duke mohuar të drejtën kushtetuese të palëve për të marrë një përgjigje lidhur me kushtetutshmërinë e akteve juridike të autoriteteve publike që pohojnë cenimin e të drejtave të tyre kushtetuese. Kjo e drejtë e qytetarëve ankorohet në nenin 113.7 të Kushtetutës. Kjo qasje e Gjykatës asnjëherë nuk mund të gjejë mbështetje në precedentët e **Gjykatës e Strasburgut**, të cilat, siç u pa, nuk kanë asnjë konkordancë me arsyetimet e dhëna të **Gjykatës Kushtetuese** në katër rastet e shpallura *ratione materiae* jashtë juridiksionit të saj.

⁶⁰EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), *OPINION ON AMENDMENTS TO THE ACT OF 25 JUNE 2015 ON THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL OF POLAND*. Adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). Opinion No. 833/2015. Venice, 11 March 2016. CDL – AD (2016 (001). Or. Engl. Paragrafi 37; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), *COMPILATION OF VENICE COMMISSION OPINIONS, REPORTS AND STUDIES ON CONSTITUTIONAL JUSTICE (UPDATED)*. Strasbourg, 18 December 2017. CDL – PI (2017) 08. Or. English. Paragrafi 7.1.

⁶¹William Michael Reisman, “International Non-Liquet: Recrudescence and Transformation”. *International Lawyer* Vol. 3 No. 4 (July, 1969) fq. 770-786në fq. 771-774; Craig Eggett, “The Role of Principles and General Principles in the ‘Constitutional Processes’ of International Law” *Netherlands International Law Review* Vol. 66 Issue (2019) fq. 197–217 në fq. 205-207 & 212.

⁶²Alfredo Mordechai Rabello, “Non Liquet: From Modern Law to Roman Law”. *Annual Survey of International & Comparative Law* Volume 10 Issue 1 (2004) fq. 1-26 në fq. 24-25.

⁶³Sa i përket anës faktike, shpallja *non liquet* ka qenë e ndaluar, siç ka qenë e ndaluar dhënia e ndihmës gjyqtarit romak në çështjet e faktit. Kjo praktikë është ndërprera në vitin 543 nga perandori Justinian, i cili me ediktin Novella 125 *DE IUDICIBUS* ka ndaluar dhe ndëshkuar shpalljen *non liquet* të gjyqtarëve. *Ibid.*, fq. 15 & 22-23.

⁶⁴ *Ibid.*, fq. 1-11.

Këto defekte serioze të gjetura në katër vendimet, të cilat vetidenfitifikohen nga Gjykata Kushtetuese si rastet e përsëritjejs së procedurës, nuk janë veçse një pjesë e vendimmarrjes së saj ku qytetari ndeshet me cenim përfundimtar të pakthyeshem të lirive dhe të drejtave kushtetuese, aty ku nuk e pret, në vendin që supozohet se në shkallë të parë dhe të fundit mbron supremacinë (epërsinë) e Kushtetutës. Kjo gjendje mund të vazhdojë vetëm deri në hyrjen e Kosovës në KE dhe, për pasojë, nën jurisdiksonin e **Gjykatës së Strasburgut**. Vetëm atëherë do të shihen përmasat e vendimmarrjes së sotme të **Gjykatës Kushtetuese**. Deri atëherë, shkenca duhet ta thotë fjalën e vet.

Shënojmë për fund se, në ndërkohën e përfundimit të këtij shkrimi, edhe dy raste të tjera janë vendosur nga Gjykata Kushtetuese. Ato janë tërësisht identike me katër rastet që i diskutuam këtu. Kjo tregon se trendi i zbatimit arbitrar të standardit të njëjët vazhdon.⁶⁵

⁶⁵ *Rasti KI 84/19 Aktvendim për Papranueshmëri. Parashtrues : Merita Ramadani . Kërkesë për vlerësimin e Aktvendimit të Gjykatës se Apelit Ae. Dr. 279/18, te 30janarit 2019. Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës. Prishtinë, më 9 dhjetor 2019 Nr. ref.: R.K 1476/19 . Paragrafët : 35-38; dhe Rasti KI 39/19. Aktvendim për Papranueshmëri. Parashtrues : Raif Maloku . Kërkesë për vlerësimin e kushtetutshmërisë se Aktvendimit te Gjykatës së Apelit, AC. nr. 4981/2017, të 15 majit 2018. Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës. Prishtinë, më 18 shkurt 2020 Nr. ref.: RK 1516/20. Paragrafët: 43-46.*

Enver Hasani*

Arbitrary and Improper Use of the Case Law of the Strasbourg Court by the Constitutional Court of Kosovo

SUMMARY

The subject of discussion in this paper deals with the four decisions of the Constitutional Court of Kosovo (CCK). All of them are declared inadmissible on the ground that the CCK lacks jurisdiction *ratione materiae* to handle the matter. According to the CCK, the European Court of Human Rights (Strasbourg Court) in its jurisprudence, itself denies any hearing and decision on the merits in cases having to do with reopening of the preceding closed with final decisions of the national courts of the member states of the Council of Europe (CoE). In other words, the CCK says, in its reasoning of its inadmissibility decisions on these four cases, that it has every right to do so based on the case law of the Strasbourg Court, which says that Article 6 of the European Convention on Human Rights (ECHR) does not apply in cases of the requests for the reopening of proceedings.

Using comparative method, via secondary sources and positivist approach towards the materials, this paper proves scientifically that the very same precedents that the CCK made use of tell different story, if analyzed, from the one told by it. In fact, a close scrutiny of the case of law of Strasbourg used by the CCK to declare inadmissible all four cases demonstrate unequivocally that the CCK approach the issue of the requests for the reopening of the proceeding in an arbitrary manner. There are several arguments substantiating the main claim of this paper. Among them, the most important one is that the CCK substitutes itself in place of the Strasbourg Court saying things as if it was a supra – national court in relation to the regular judiciary of Kosovo.

The Strasbourg Court in principle denies the hearing and decision on the merits of the applications requesting the reopening of the proceedings as not falling *ratione materiae* within the scope of Article 6 of the ECHR. In some of the cases used by the CCK to substantiate its decisions on inadmissibility, the issue at stake was the failure of the national authorities to execute a final decision of the Strasbourg Court, following which the party had requested the Strasbourg to take action forcing such national authorities to reopen proceedings based on its own decision favorable for the applicant. It is true that the Strasbourg Court has denied this, declaring cases as inadmissible because they *ratione materiae* do not fall under its jurisdiction. It is well known that it is the Council of the European Commission, not the Court in Strasbourg, that is in charge of the execution of its decisions. For this reason, the use by the CCK this practice of the Strasbourg Court is inappropriate and arbitrary in its entirety. The CCK cannot put itself in the shoes of the Strasbourg Court, which is a supra national institution of Europe in charge of human rights protection.

Other precedents of the Strasbourg Court used by the CCK are even worse, this paper argues. They are used by it to conclude that always the requests for the reopening of proceedings are inadmissible since they do not fall as such under the material jurisdiction of the Strasbourg. This is not the case, however. The very same cases, used and misused arbitrarily by the CCK, say that the reopening of proceedings can be as well be ordered and serves as one of the means to address the human rights violations committed by the national authorities. This can be done as a part of the just satisfaction concept of the Strasbourg Court.

Our argument of this paper is that all these arbitrary and professionally improper used of the case law of the Strasbourg case law by the CCK leads to the denial of justice (*deni de justice*) since the cases before it are closed with a decision on inadmissibility. This is so because the CCK, by declaring cases inadmissibly on the ground that they do not fall under its material jurisdiction, it effectively declares itself *non liquet*, meaning incapable of hearing and deciding cases submitted before it. This means that, in other words, the CCK is abstaining from exercising of its constitutional jurisdiction. To prove its findings, the paper offers the reader a very wide comparative scholarly and jurisprudential evidence, thus stripping the legal dogmatic of the CCK from all appearances of professionalism it purports cultivate in its work.

Finally, the paper proves that uses and misuses of the case law of the Strasbourg Court by the CCK are contrary to the constitutional duty, it and all public authorities have according to Article 53 of the Constitution of Kosovo.